

Eglė Patiejūnienė

TRYS MOTIEJAUS STRIJKOVSKIO
KRONIKOS VERTIMO IŠTRAUKOS

Vargu ar tarp šio *Senosios Lietuvos literatūros* tomo skaitytojų atsirastų bent vienas, nieko negirdėjęs apie Motiejaus Strijkovskio (Maciej Strykowski, Matthias Stricovius, Matys Strykowiuz ir kitaip, apie 1547 – tarp 1586 ir 1593) *Niekad anksčiau dienos šviesos neregėjusią Lenkijos, Lietuvos, Žemaičių ir visos [...] Rusios kroniką*¹ – pirmąją spausdintą ne tik Lietuvos, bet ir apskritai Rytų Europos istoriją. Tačiau tikrai tik retas kuris bus mėginęs ją skaityti, nors ši veikalą (ypač 1846 m. išėjusį jo leidimą, papildytą Vilniaus universiteto absolventų Ignaco Danilavičiaus ir Mikalojaus Malinovskio straipsniais²) dabar

¹ Visa I-ojo leidimo antraštė: *Ktora przedtym nigdy światła ne widziata. Kronika Polska Litewska / Zmódzka / i wszystkiej Rusi Kijowskiej / Moskiewskiej / Siewierskiej / Wołhińskiej / Podolskiej / Podgórskiej / Podlaskiej / etc. Y rozmaite przypadki wojenne y domowe / Pruskich / Mazowieckich / Pomorskich / y inszych krain Krolestwu Polskiemu y Wielkiemu Xięstwu Litewskiemu przyległych / Według istotnego y gruntownego zniesienia pewnych dowodów z rozmaitych Historikow y Autorow postronnych / y domowych / y Kijowskich / Moskiewskich / Sławańskich / Liflantskich / Pruskich starych / Dotąd ciemnochmurną nocą zakrytych Kronik / y Latopiszczow Ruskich / Litewskich / y DLUGOSZA Oycza dzieiow Polskich z inszymi / z wielką pilnością y węzłowatą pracą (Osobliwie około Dzieiow Litewskich i Ruskich od żadnego przedtym niekuszonych) Przez MACIEIA OSOSTEWICIVSA STRIKOWSKIEGO dostatecznie napisana / złożona / y na pierwsze światło z wybadaniem prawdziwie dowodney starodownosci własnym wynalezieniem przeważnym dochćipem / y nakładem nowo wydźwigniona przez wszystkie starożytnie wieki aż do dzisiejszego Roku 1582. A naprzod wszystkich ile ich kolwiek iest ludzkich na Swiecie Narodow gruntowne wywody. Z łaską y Priwileiem Kro: J: M: Drukowano w Krolewcu u Gerzego Osterbergera: M D. LXXXII.*

² *Kronika polska, litewska, żmódzka i wszystkiej Rusi Macieja Stryjkowskiego. Wydanie nowe, będące dokładnem powtórzeniem wydania pierwotnego królewieckiego z roku 1582, poprzedzone wiadomością o życiu i pismach Stryjkowskiego przez Mikołaja Malinowskiego, oraz rozprawą o latopiszczach ruskich przez Daniłowicza, pomnożone przedrukami dzieł pomniejszych Stryjkowskiego według pierwotnych wydań, t. 1–2, Warszawa: Nakład Gustawa Leona Glücksberga, księgarza, 1846.*

nesunku ne tik gauti rimtesnėje bibliotekoje, bet ir susirasti internete. Net ir neblogai lenkų kalbą mokančiuosius atbaido didžiulė *Kronikos* apimtis, vietomis gana chaotiškas medžiagos išdėstymas, autoriaus polinkis į tam tikrą cikliškumą (keliskart grįžtama prie tos pačios temos, vis pažymint, kad apie tai jau buvo kalbama anksčiau). Be to, XVI a. pabaigos LDK „bajoriškoji“, rusicizmą gausi lenkų kalba irgi nėra lengvai įkandamas riešutėlis. Todėl, išskyrus istorikus – LDK laikų specialistus, daugumai lietuvių humanitarų geriau tėra žinomos Dominyko Urbo verstos ištraukos, publikuotos *Baltų religijos ir mitologijos šaltinių* antrajame tome³ ir, suprantama, atrinktos pagal šio leidinio antraštėje atspindėtą tematinį kriterijų, o apie Strijkovskio pažiūras, vertybių sistemą, skelbtas idėjas, net charakterį, taip pat apie jo literatūrinį stilių nuomonė susidaroma skaitant kelių profesionaliai *Kroniką* ir kitus jo kūrinius tyrinėjusių literatūros bei kultūros istorikų darbus⁴.

Taigi ne vien istorikus, bet ir visus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės raštija besidominčiuosius galbūt nudžiugins žinia, kad LLTI jau šių metų pabaigoje ruošiamasi išleisti pirmąjį Strijkovskio *Kronikos* lietuviško vertimo tomą⁵, į kurį įeis maždaug pusė viso originalo teksto – pratarinės bei dedikacijos ir I–XI dalys (iš viso jų yra dvidešimt penkios), taip pat šio leidimo rengėjų – Eglės Patiejūnienės ir Kęstučio Gudmanto – įvadiniai straipsniai.

³ *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. 2: XVI amžius, sudarė Norbertas Vėlius, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001, p. 503–570.

⁴ Darius Kuolys, *Asmuo, tauta, valstybė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorinėje literatūroje: Renesansas. Barokas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1992, *passim*; Sigitas Narbutas, „LDK istorijos vaizdas Motiejaus Strijkovskio raštuose“, in: *Naujasis Židinys-Aidai*, 1998, Nr. 4, p. 229–236; Idem, *Tradicija ir originalumas Jono Radvano „Radviliadoje“*, Vilnius: LLTI, 1998, p. 27–54, 117–122; Eugenija Ulčainaitė, *Lietuvos Renesanso ir Baroko literatūra*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001, p. 35–45.

⁵ *Kronikos* vertimo bei parengimo spaudai darbai vykdomi įgyvendinant LMT finansuojamą Lituaniistikos plėtros programos projektą *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorinis pasakojimas: metraščiai ir Strijkovskis* (2011–2013; sutartis Nr. LIT-4-18).

Verčiama iš pirmojo *Kronikos* leidimo (1582), kuris buvo spausdinamas prižiūrint pačiam autoriui, egzemplioriaus, saugomo LLTI bibliotekoje. Šis egzempliorius apskritai neblogai išsilaikęs, tačiau yra defektinis: neturi pradžios, taip pat nuplyšusios kelių puslapių dalys. Trūkstamos vietos bus atstatytos naudojantis kitais šaltiniais, tačiau principingai siekiama remtis tik pirmojo leidimo versija, nes populiariusis 1846 m. leidimas, nors jo antraštėje ir deklaruojama, kad tai – „tikslus pirminio leidimo atkartojimas“, vis dėlto nėra toks jau tikslus (pvz., net *Kronikos* antraštės perraše galima pastebėti klaidelę: 1582 m. leidime buvo „pierwsze“, 1846 m. leidime – „pirwsze“), taip pat jame trūksta kai kurių originale buvusių pastabų paraštėse.

Jei jau užsiminta apie pastabas paraštėse, reikia čia pat pasakyti, kad galutinėje, „didžiojoje“ publikacijoje jos bus pateiktos visos ir savo vietose, lenkiškosios išverstos į lietuvių kalbą, o lotyniškosios – originalo kalba su vertimais išnašose, – t. y. taip pat, kaip tvarkomas visas *Kronikos* vertimo tekstas. Pats Strijkovskis tas paraštes neabejotinai laikė labai svarbiomis. Jų esama net kelių rūšių: vienose nurodomi informacijos šaltiniai (tai atitiktų mūsų dabartines išnašas su bibliografinėmis nuorodomis), kitose kartais pateikiamos nedidelės citatos. Trečiosios iš esmės yra dalykinės antraštės – jose nurodoma, apie kokius įvykius, reiškinius ar asmenis kalbama vienoje ar kitoje teksto vietoje. Iš šių pastabų Strijkovskis buvo sudaręs ir į *Kronikos* pabaigą įdėjęs savotišką dalykinę rodyklę, kuri, matyt, turėjo atstoti nesamą turinį. Rengiamame lietuviškame leidime turinys, žinoma, numatytas. *Kronikos* knygų, skyrių ir poskyrių antraštės, kurios bus sukeltos į turinį, yra pakankamai informatyvios, tad minėtoji „dalykinė rodyklė“ bus pakeista asmenvardžių bei vietovardžių rodyklėmis. Įdomiausia *Kronikos* paraščių grupė yra ketvirtoji, – tai pastabos, atspindinčios autoriaus požiūrį į kalbamus dalykus, jo savimonę, kartkartėmis netgi emocijas, taip pat teikiančios žinių apie kai kurias jo biografijos epizodus. Šioje kelių ištraukų publikacijoje,

nenorint pernelyg apsunkinti skaitymo⁶, pirmųjų trijų grupių paraščių atsisakyta, tik kai kurios, reikšmingiau papildančios turinį, pateiktos išnašose. Tačiau į išnašas sukeltos visos ketvirtosios grupės pastabos, – kai kurios iš jų, rengėjų nuomone, yra ypač iškalbingos.

Pirmoji – pati ilgiausia – iš skaitytojams siūlomų ištraukų įdomi ne tik tuo, kad joje įrodinėjamas romėniškosios lietuvių nobiliteto kilmės legendos pagrįstumas. Ją skaitant aiškiai matyti, kaip Strijkovskis didžiuojasi savo nepaprasta erudicija, kiek pranašesnis jaučiasi už įvairius nemokšas, vargiai teskaičiusius Vergilijaus *Bukoliky* trečiąją eklogą, ir „namisėdas“, kuriems užsiropšti ant krosnies regisi toks pat žygis, kaip įkopti į Alpes, o numanomus neteisingus kritikus, kurie „patys nesuvokia, ką rašo, nes nėra mokėsi“, tiesiai išvadina mėšlą knisančiomis kiaulėmis. Drauge pastebėtina, kad asmeninę patirtį, tai, kas matyta savo akimis, *Kronikos* autorius vertina labiau nei didžiausių autoritetų nuomones, – tuo jis labai panašus į savo bendraamžį Mikalojų Kristupą Radvilą Našlaitėlį (1547–1616), savuosius įspūdžius aprašiusį ir didžiulį apsiskaitymą pademonstravusį *Kelionėje į Jeruzalę* (*Hierosolymitana peregrinatio*, I leid. 1601 m.). Ištrauka parodo mokslinį, kritinį (ano meto mastais matuojant) Strijkovskio požiūrį į šaltinius, atspindi jo mąstymo būdą ir minčių slinktį.

Manytume, daugelį sudomins nedidelis šios ištraukos epizodas, kuriame istoriografas pasakoja apie savo kelionę į Karaliaučių 1580 metais „*Kronikos* spausdinimo tikslais“. Epizode lakoniškai, bet itin vaizdingai nupieštas anuometinis Kuršių nerijos peizažas, keliais žodžiais apibūdinta to krašto žmonių buitis ir gyvensena, – dabartiniam Lietuvos gyventojui visa tai atrodo kaip pati tikriausia egzotika.

Ištraukos pabaigoje yra eiliuotas poskyris, kuriame istorikas-poetas dėsto savo jau ne kartą išsakytą nuomonę, esą lietuviai taip ilgai neturėję savo rašytinės istorijos ne todėl, kad nebuvo nuveikę

⁶ Dėl tos pačios priežasties padarytos ir kelios kupiūros – iškirptos nedidelės ir ne itin svarbios teksto vietos, prie kurių būtų tekę pridėti neproporcingai daug išnašų.

nieko, ką būtų verta aprašyti, bet tik todėl, kad „mieliau rinkosi [savo narsą] karo žygiuose įrodinėti / nei rašyti“. Suprantama, priėmus tokią koncepciją, garbingų žygių įamžintojo – taigi šiuo atveju paties Strijkovskio – misija įgyja ypatingą reikšmę. Jis nesikuklindamas įrašo save greta Homero, Livijaus ir Vergilijaus, pasivadina mūzų globėjo Apolono įkvėptuoju. Čia pat, norėdamas padidinti savo veikalo (ar veikalų) vertę bei sužadinti skaitytojų dėkingumą, rašo apie didžiulį ir sunkų savo įdėtą darbą, nemenkas išlaidas, taip pat užsimena apie jam nepaprastai opią temą – anksčiau sukurto lotyniško veikalo, pavadinimu *Europinės Sarmatijos aprašymas* (*Sarmatiae Europae descriptio*), rankraščio vagystę ir publikaciją svetimu vardu. Ši istorija daugeliui besidominčiųjų gana gerai žinoma – plagiatu *Kronikos* autorius viešai kaltino buvusį Vitebsko pilies komendantą italą Aleksandrą Gvanjinį (Alessandro Guagnini, 1538–1614), kurio vadovaujamas kadaise toje pilyje atliko karinę tarnybą.

Ištrauka baigiama ties ta vieta, nuo kurios prasideda *Baltų religijos ir mitologijos šaltinių* tome publikuota *Kronikos* trečiosios knygos ištrauka, ten kažkodėl pavadinta „2 skyriumi“⁷ (iš tiesų – ar per neapsižiūrėjimą, ar dėl kitos priežasties – trečioji knyga teturi vieną skyrių, kurio tekste nenumeruotomis antraštėmis yra atskirti trys poskyriai; taip yra ir 1582, ir 1846 m. leidimuose).

Antroji ištrauka – VI knygos XII ir XIII skyriai (nedidukė pastarojo ištraukėlė yra *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniuose*⁸) rodo, kaip Strijkovskis komponavo savo naratyvą, derindamas iš senųjų rusų metraščių ir lenkų istorikų (Jono Długošo, Motiejaus Miechoviečio, Martyno Kromerio ir kt.) veikalų paimtą medžiagą. Manytume, ypač verta dėmesio ta šios ištraukos vieta (poskyryje „Borisas Givilaitis, Polocko kunigaikštis“), kur mūsų šalis istoriografas, aiškiai didžiuodamasis savimi, įrodinėja, kad metraščiuose minima

⁷ *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. 2, p. 536. Tas pat padaryta ir lenkiško teksto perraše – „Księgi trzecie. Rozdział drugi“ (*ibid.*, p. 503).

⁸ *Ibid.*, p. 552.

šv. Praskovija (Paraskevė), tapatinama su šv. Prakseda, yra fikcinis personažas. Šią šventąją jis atkakliai vadina „Poroskavija“. Be to, pabrėžtinai atsiribodamas nuo „apgaulingo“ rusų metraščio teksto, jį ne perpasakoja savais žodžiais ar tiesiog verčia, kaip kitose veikalo vietose, bet cituoja, t. y. perrašo rusiškus žodžius lenkiškomis raidėmis.

Šios ištraukos pabaigoje autorius su neslepia piktadžiuga pripažįsta seniau pernelyg akiai pasitikėjęs vienu rusų metraščiu, todėl privėlęs klaidų į kelis ankstesnius savo veikalus, tarp jų – ir tą, kuris, jo teigimu, buvo pavogtas. Gavęs patikimesnių šaltinių, *Kronikoje* jis tas klaidas ištaisęs, o štai neteisėtai svetima pavarde publikuotame darbe jos amžinai badysiančios akis išmanantiems žmonėms. Apskritai savąjį *Europinės Sarmatijos aprašymą* jis čia smarkiai nuvertina, pavadindamas „nesubrandintu“ (lot. *abortivus*). Kitaip tariant, nutaikęs progą kaip reikiant pasistengia, kad „vagiui“ tasai jo grobis smarkiai apkarstų. Pažymėtina, kad Gvanjinio pavardė neminima, tiesiog įžeidžiamai kalbama apie „vieną italą“, „Vitebsko pėstininkų vadą“, kuris „prieš tai tikrai nebuvo nė lūpų prikišęs prie mūzų šaltinio ir apskritai nieko neišmanė apie rašytojo darbą“. Visa ši invektyva parašyta ne lenkų, bet lotynų kalba, neabejotinai tikintis, kad „kaltininkas“ tai perskaitys.

Trečioji iš čia publikuojamų ištraukų paimta iš *Kronikos* VII knygos, kuri beveik ištisai yra Petro Dusburgiečio *Prūsijos žemės kronikos* atpasakojimas, remiantis Vilniaus vaito, garsaus tų laikų publicisto ir polemisto Augustino Rotundo (kaip manoma, parašiusio Lietuvos istoriją lotynų kalba⁹) Strijkovskiui parūpintu rankraščiu. Tačiau lyginant abu tekstus¹⁰ greitai paaiškėja, kad mūsų *Kronikos* autorius anaip tol nekartoja Kryžiuočių ordino metraštininko pažodžiui. Akivaizdu, kad jis prieš rašydamas atrinko medžiagą pagal savus

⁹ Žr. Eugenija Ulčinaitė, *op. cit.*, p. 30–31, arba: Eugenija Ulčinaitė, Albinas Jovaišas, *Lietuvių literatūros istorija: XIII–XVIII amžiai*, Vilnius: LLTI, 2003, p. 104.

¹⁰ Plg. Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemės kronika*, parengė, įvadą ir paaiškinimus parašė, žemėlapij sudarė Romas Batūra, vertė Leonas Valkūnas, Vilnius: Vaga, 1985.

kriterijus, į tekstą dažnai įterpia savo pastabų, vertinimų, taip pat keliose vietose gana atvirai parodo šališkumą – kone mėgaujasi keliais *Prūsijos žemės kronikos* epizodais, kur pasakojama, kaip pagonys lietuviai ir jų sąjungininkai sutriuškino „Vokiečių namų brolius“. Iš kryžiuočių metraštininko teksto jis išmetė daugybę epizodų ne tik apie vidinius šio Ordino reikalus, bet ir (įsidėmėtina!) apie įvairius stebuklus, regėjimus, Švenčiausiosios Mergelės Marijos pasirodymus ir pan., vienoje vietoje kalbas apie tokius dalykus pavadina „anų laikų naivumu“. Atpasakojęs itin keistą įvykį – kaip vienas lietuvis dar kurį laiką bėgęs, nors jam buvusi nukirsta galva, – jis parašėje pažymi: „Tai ne mano liudijimas, tikėk, jeigu nori“ (žr. 215 išnašą). Petro Dusburgiečio *Kronikos* ir Strijkovskio pateiktos jos „redakcijos“ palyginimas galėtų tapti atskiro mokslinio tyrimo objektu, tačiau ir suminėtieji dalykai verčia gana skeptiškai žiūrėti į kai kurių literatūros istorikų teiginius, esą Strijkovskio mąstymas viduramžiškas, jis teikiąs pernelyg daug reikšmės „visokiems prasimanymams, neįtikimiems atsitikimams, prietarams, suvokia juos labai nekritiškai, tendencingai mistifikuoja, skirtingai nuo Renesanso Europos kronikų, kurios [...] jau [...] gebėjo skirti melą nuo tiesos“¹¹.

Rengiant lietuviškąjį Strijkovskio *Kronikos* leidimą ypač daug rūpesčių kelia savita asmenvardžių ir vietovardžių rašyba: istoriografas daug ką tiesiog klaidingai išskaitė turėtuose rusiškuose bei vokiškuose rankraščiuose, nesistemiškai lenkino lotyniškuosius variantus. Kai kurių asmenvardžių rašyba taip įvairuoja, kad nebeaišku, ar skirtingose teksto vietose kalbama apie tą patį asmenį. Neretai keli vieno asmenvardžio variantai pasitaiko net vienoje pastraipoje. Kita vertus, kartais originalią ar anuomet įprastą rašybą Strijkovskis keitė sąmoningai, konceptualiai, mat (tai aiškiai matyti pirmojoje iš pateikiamų ištraukų) laikė save, be kita ko, ir gana kompetentingu kalbininku etimologu. Tokius rašybos atvejus publikacijoje stengiamasi aptarti

¹¹ Algimantas Radzevičius, *Senosios lietuvių literatūros ir kultūros akiračiai: Probleminiai svarstymai*, Kaunas: Aesti, 1997, p. 91.

ar bent pažymėti išnašose, pagrindiniame tekste skaitytojų patogumui įrašant šiuolaikiniuose lietuviškuose moksliniuose šaltiniuose nusistovėjusias formas¹². Kad akies nerėžtų skirtumas tarp tuose pačiuose kontekstuose vartojamų sudurtinių rusiškų vardų „Jaroslavas“, „Sviatoslavas“, „Mstislavas“ ir lenkiško „Boleslovas“, kurių visų antroji šaknis – „slav“ – yra abiem kalboms bendra, nuspręsta ir lenkiškąjį vardą rašyti pagal analogiją: „Boleslavas“.

Iš lenkų ir lotynų kalbų *Kronikos* tekstą vertė Eglė Patiejūnienė, kai kurie paaiškinimai bei komentarai parašyti Kęstučio Gudmanto (jis yra ir pagrindinis lietuviškojo *Kronikos* leidimo konsultantas). Lotyniškas Antikos ir vėlesnių laikų autorių citatas, Strijkovskio įdėtas į tekstą ar paraštes, jei išnašoje nenurodyta kitaip, irgi vertė Eglė Patiejūnienė.

Čia publikuojamų ištraukų redakcija dar nėra galutinė, dėl kai kurių dalykų kol kas nėra griežtai apsispręsta. Rengėjai labai tikėtusi skaitytojų atsiliepimų, pastabų ir pasiūlymų.

¹² Didesnių šiais laikais tebeegzistuojančių gyvenviečių pavadinimų rašyba buvo tikslinama remiantis leidiniu: *Pasaulio vietovardžiai: Europa*, atsakomoji redaktorė Rita Trakymienė, 2 leid., Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006. Tačiau kai kurie vietovardžiai, kurie gali būti laikomi istoriniais, pateikiami istoriografiniuose kontekstuose įprasta forma (pvz., Borisovas, o ne Barysavas, Kopylius, o ne Kapylus, ir pan.).

[I ištrauka]

MOTIEJAUS STRIJKOVSKIO OSOSTEVICIJAUS,
ŽEMAIČIŲ KANAUNINKO¹,
APIE LIETUVOS IR ŽEMAITIJOS KUNIGAİKŠČIŲ
GENEALOGIJĄ IR KILMĘ

iš Palemono, arba Publijaus Libono, Kolonų herbo
Romos patricijaus, ir jo sūnų arba palikuonių Barkaus, Kuno,
Speros; taip pat iš Kentaurų herbo Julijono Dausprungo ir iš
Ursino, taip pat iš Rožės herbo Hektoro, Romos kilmingųjų,
stebėtinos Dievo lemties jūra atplukdytų
į šias šiaurines žemaičių ir lietuvių žemes

TREČIOJI KNYGA, PIRMAS SKYRIUS

ŠVIESIAUSIAJAM IR GALINGIAUSIAJAM PONUI,
PONUI MIKALOJUI RADVILAI, BIRŽŲ IR DUBINGIŲ
KUNIGAİKŠČIUI ETC., VILNIAUS VAIVADAI, VYRIAUSIAJAM
Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės etmonui,
ir [jo] sūnui, jo malonybei Kristupui Jaunesniajam,
Trakų kaštelionui, Lietuvos DK pakancleriui ir lauko etmonui,
Borisovo seniūnui etc.²

*Fortunate senex, bic inter flumina nota
Et fontes sacros frigus captabis opacum.*³

Aiškliai ir labai kruopščiai, remdamasis įvairiais rimtais istorikais ir
senoviniais rusų bei lietuvių metraščiais, aš jau parodžiau lietuvių bei

¹ Originale vietoje šių dviejų žodžių pavartota santrumpa C. Z., išskleisti-
na kaip *Canonika Zmodzkiego* (to meto rašyba).

² Dėdikatai – Vilniaus vaivada LDK didysis etmonas Mikalojus Radvila
Rudasis († 1584) ir jo sūnus – Trakų kaštelionas, LDK lauko etmonas Kristupas
Radvila Perkūnas (1547/1548–1603).

³ Tu laimingas, žmogau! Čia, prie pažįstamos upės, / Prie šaltinių šventų
vėsiam pavėsy ilsėsis (Vergilijus, *Bukolikos*, Pirmoji ekloga, 51–52; vertė Anta-
nas Dambrauskas).

žemaičių tautos ištakas ir atsekamą pradžią iš karingųjų kimbrų, gotų, gepidų ir alanų, taip pat išdėsciau mokytumu pagarsėjusių žmonių patikimas nuomones apie italų su Palemonu, arba Publįjumi Libonu, atvykimą į šias šiaurės žemes ir įvairias [galimas] to priežastis, dalyko neįtikimumą paneigdamas tvirtais ir labai įtikinamais argumentais.

Vis dėlto, kadangi pats vardas PALEMONAS⁴, arba Publįjus Libonas, kuriuo visi Lietuvos metraščiai vieningai pradeda savo tautos istoriją ir genealogiją, kai kuriems (ypač menkai apsisikaičiusiems ir istoriją nelabai išmanantiems) atrodo naujai atsiradęs istorijos veikaluose, – žinomas vien iš Vergilijaus *Bukoliku*, – mes čia glaustai, pagrįsdami tam tikromis istorikų veikalų vietomis, tą abejonę išsklaidysime. Mat, be Vergilijaus *Bukoliku*, kurias, regis, nedaugelis tėra skaitę, ir tai vos šiek tiek, ir kuriose tas vardas (*PALAEEMON*) įrašytas 3-ojoje eklogoje, *ubi introducitur iudex inter Maenalcam et Dametam*⁵, yra dar kitas Palemonas, garsus Romos patricijus, kurį savo eilėse atvirai šlovina Persijus⁶ ir Lukanas⁷, jau nekalbant apie Jūrų Palemoną, apie kurį daugelyje vietų rašo Ovidijus, taip pat Volateranas⁸ in *Philologia*⁹, 33 knygoje. [Daugiau gali pasiskaityti] to paties Volaterano *Commentariorum Urbanorum lib. 18. & libro 3.*; *Geogr. in Venetiarum descriptione*¹⁰, taip pat *Cornelium Agrippam cap. 3. in Grammat. de vanit. scient.*¹¹ Skaityk ir kitus – rasi,

⁴ Orig. *PALAEEMON*.

⁵ kur įvedamas teisėjas [ginčui] tarp Menalkos ir Dameto [spręsti] (lot.).

⁶ Aulus Persijus Flakas (34–62) – stoikų pažiūrų romėnų poetas ir satyrikas.

⁷ Markas Anėjas Lukanas (39–65) – romėnų poetas; iš gausių jo kūrinių išlikęs tik vienas – *Apie pilietinį karą (De bello civili)*, dar vadinamas *Farsalija (Pharsalia)*, kuriame pasakojama apie Pompėjaus kovas su Cezariu; taip pat Lukanui kartais priskiriamas panegirinis kūrinys *Pizono pašlovinimas (Laus Pisonis)*.

⁸ Raffaello Maffei (1451–1522), gimęs Volteroje (Italija), todėl lotyniškai vadinęsis *Raphael Volateranus*, – humanistas, istorikas ir teologas, Marijos tarnų (servitų) ordino narys. Jo didžiulį enciklopedinio pobūdžio veikalą, trumpai vadinamą *Miesto kronika (Commentariorum rerum urbanarum libri XXXVIII)*, 1 leid. Romoje, 1506), sudaro trys dalys: „Geografija“, „Antropologija“ ir „Filologija“.

⁹ [savo] „Filologijoje“ (lot.).

¹⁰ *Miesto kronika* 18-oje ir 3-oje knygoje, [taip pat] „Geografijoje“, Venecijos aprašyme (lot.).

¹¹ Kornelijaus Agripas [veikalo] *Prieš mokslų bergždumą* 3 skyriuje – „Prieš gramatikus“ (lot.). [Heinrich Cornelius Agrippa von Nettesheim (1486–1535) –

kad *Palaemon Remnius Vicentinus Patricius* buvo garsus gramatikas¹², gyvenęs imperatoriaus Tiberijaus ir Klaudijaus laikais, o po Klaudijaus imperatoriumi buvo Neronas, žiaurus imperatorius, 57 metais nuo Kristaus gimimo, [...] – ir visi rusų bei lietuvių metraščiai, net jei tūkstantį jų sulyginčiau, aprašo savąjį Palemoną iš Italijos Lietuvon atplaukus būtent tuo laiku etc. Livijus, vienas iš svarbiausiųjų Romos istorikų, o juo remdamasis ir Julijus Floras¹³ 4-oje knygoje, 2-ame skyriuje mini Palemoną, kaip Pompėjaus jūrų etmoną, kare su Cezariu.

Taip pat Pompėjus Trogas¹⁴, ne mažiau garsus istorikas, ir juo remdamasis Justinas¹⁵ dažnai mini ir Palemoną, ir Publijų Liboną.

O jei kalbėtume apie Polemonus, tuomet skaityk Volateraną *libro 10., lib. 17 et 18.*¹⁶, ten tą vardą rasi septynis kartus.

Taip pat gryną tiesą apie vardą *Palaemon* [rasi skaitydamas] Klaudijų¹⁷, kuris 305 m. po Kristaus gimimo parašė *Panegyrim in*

vokiečių rašytojas okultistas, magijos žinovas, teologas, astrologas ir alchemikas. Strijkovskis čia nurodo garsų jo satyrinį veikalą *Deklamacija, nukreipta prieš mokslų ir menų nepatikimumą bei bergždumą (De incertitudine et vanitate scientiarum atque artium declamatio invecitiva*, I leid. Kelne, 1527).]

¹² Volaterano ir Agripus veikaluose iš tikrųjų minimas Palemonas Remnijus Vincentinas (*Palaemon Remnius Vincentinus*), kuris geriau žinomas kaip Kvintas Remijus (*Remnius*) Palemonas, – I a. Romoje mokęs gramatikas; populiarius Viduramžiais.

¹³ Turimas galvoje Floras – romėnų istorikas, gyvenęs I–II a. po Kr., parašęs Tito Livijaus fundamentalaus veikalo *Nuo miesto įkūrimo (Ab urbe condita)* kompiliaciją, pavadinimu *Dvi knygos apie visus karus per 700 metų, T. Livijaus [veikalo] santrauka (Epitome de T. Livio Bellorum omnium annorum DCC libri duo)*, kuri buvo populiari iki pat XIX a., kaip trumpa parankinė Romos istorija. Viduramžių nuorašuose veikalėlio autorius būdavo įvardijamas kaip *Iulius Florus, Lucius Annaeus Florus* ar tiesiog *Annaeus Florus*.

¹⁴ Gnėjus Pompėjus Trogas (I a. pr. Kr.–I a. po Kr.) – romėnų istorikas, parašęs stambų veikalą *Pilypo istorija ir viso pasaulio ištakos (Historiae Philippicae et totius mundi origines)*; turimas galvoje Makedonijos karalius Pilypas II, Aleksandro Didžiojo tėvas. Trogo *Istorija* neišliko, žinomos tik Justino perrašytos ištraukos (žr. 13 išnaša).

¹⁵ Markas Junianas Justinas – romėnų istorikas, gyvenęs imperijos laikais, greičiausiai III a. po Kr., parengęs veikalą *44 Pilypo istorijos knygos (Historiarum Philippicarum libri XLIV)*, sudarytą iš reikšmingiausių bei įdomiausių Pompėjaus Trogo veikalo ištraukų.

¹⁶ 10, 17 ir 18 knygoje (lot.).

¹⁷ Klaudijus Klaudianas (apie 370–apie 404) – iš Aleksandrijos kilęs vėlyvosios Antikos poetas, labiausiai išgarsėjęs lotyniškėmis panegirikomis bei invекtyvomis.

*quartum consulatum Honorii*¹⁸; jei tą *opus*¹⁹ turėsi *in quarto*²⁰, tuomet 102 puslapyje rasi šias eilutes:

*Et puer Isthmiaci iam pridem littoris exul,
Secura repetit portus cum matre PALAEMON.
Castra cruore natant &c.*²¹

[...] Kitus [Antikos] istorikus praleisiu, nenorėdamas maloniajam Skaitytojui įvartyti nuobodulio, tačiau ir *Petrus a Dusburcb*²², Prūsijos istorikas, ir italas *Laertius Diogenes*²³, ir *Długossus*, lenkų istorijos tėvas²⁴, ir *Miechovius*²⁵ 2 knygoje, *cap. 8. fol. 33*²⁶ bei 4 knygoje *cap. 39. fol. 270*.²⁷ etc., taip pat *Cromerus, Polonicae Historiae*

¹⁸ *Panegiriką apie ketvirtąjį Honorijaus konsulatą* (lot.). [Turimas galvoje Klaudiano kūrinys *Panegyricus de quarto consulato Honorii Augusti*.]

¹⁹ veikala, kūrinių (lot.).

²⁰ [išleista] ketvirčio lapo formatu (lot.).

²¹ Ir jaunasis Palemonas, jau taip seniai išstremtas nuo Istmo krantų, su savo motina saugiai pasiekia uostą. Tvirtovės plūsta krauju ir t. t. (lot.). [Istmas – Korinto sąsmauka.]

²² Petras Dusburgietis (lot.). [Petras iš Dusburgo (Peter von Du(i)sburg, XIII a. II p.–XIV a. I p.) – Vokiečių ordino brolis (kunigas), parašė *Prūsijos žemės kroniką* (*Chronicon terrae Prussiae*, 1326), kurią dedikavo ordino magistrui Verneerui iš Orzelno. Strijkovskis vėliau (6 kn. 16 sk.) nurodo Dusburgiečio kronikos nuorašą gavęs iš Vilniaus vaito Augustino Rotundo, kuriam savo ruožtu nuorašą paskolinęs Livonijos administratorius Jonas Chodkevičius. Chodkevičius rankraščių aptikęs Rumborko (Ronneburgo, dab. Rauna) pilies bažnyčioje.]

²³ Diogenas Laertijas (maždaug III a. po Kr.) – reikšmingas filosofijos istorikas, graikų filosofų biografas.

²⁴ Jonas Dluogošas (Joannes Długossius, 1415–1480), žymiausias Viduramžių Lenkijos istorikas, 1455–1480 m. parašęs *Garsiosios Lenkijos karalystės analis, arba kronikas* (*Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*), išspausdintus tik XVII–XVIII a. Strijkovskiui Dluogošo veikalas veikiausiai buvo neprieinamas, tačiau juo rėmėsi ir jį atpasakojo vėlesni Lenkijos istorikai, kurių darbai Strijkovskis pasinaudojo.

²⁵ Miechovietis (lot.). [Motiejus Miechovietis (Mathias de Mechovia, Maciej Miechowita, 1457–1523) – lenkų medicinas, geografas, alchemikas, astrologas ir istorikas; jo *Traktatas apie dvi Sarmatijas, azijinę ir europinę, ir apie tai, ko jose esama* (*Tractatus de duabus Sarmatiis Asiana et Europiana et de contentis in eis*, I leid. 1517) laikomas pirmuoju renesansiniu veikalu, kuriame mokslininkai (to meto supratimu) aprašyta Rytų Europos geografija ir etnografija.]

²⁶ 8 skyriuje, 33 lape (lot.).

²⁷ 39 skyriuje, 270 lape (lot.). [Nurododas į Motiejaus Miechoviečio veikalo *Lenkų kronika* (*Chronica Polonorum*, I leid. 1519) 1521 m. leidimą.]

*princeps, lib. 3. fol. 61. primae, secundae vero editionis 42. fol.*²⁸ aiškiai liudija apie Palemoną, arba Publijų Liboną, ir apie romėnus – kaip jie apsigyveno Žemaitijoje, Latvijoje, arba Livonijoje, ir Lietuvoje, ir šiuose kraštuose įkūrė Romovės²⁹ miestą, [taip pavadintą] Romos, jų tėvynės, garbei, etc. Ties tuo dabar nenoriu ilgai gaišti, nes viską ir anksčiau jau pakankamai aiškiai atskleidėme, ir toliau atitinkamose vietose atskleisime³⁰. O šituos įrodymus čia dabar pateikiu vien tam, kad tie, kurie nėra skaitę nieko daugiau, vien *Bucolica Virgilio*³¹, iš mūsų kruopštaus įdirbio galėtų sužinoti apie tikrąjį lietuvių protėvį, apie kurį liudija tokia daugybė istorikų ir apie kurį [pasakojamą] istoriją tie senieji metraštininkai tikrai ne iš piršto išlaužė, bet iš tikro ir teisingo dalyko išvedė teisingą dalyką. Be to, lygiai kaip mūsųose ne vienas yra vardu Petras arba Paulius ir ne vienas pavarde Piotrovskis, Žepečkis etc., taip ir Romoje bei Italijoje ne vienas buvo pavadintas Publijaus Libono, arba Palemono, vardu: apie [veikėją] tokiu vardu Vergilijus parašė *Aeglogam* [sic!] *terciam*³², tačiau tokiu vardu buvo ir kitas, kurį šlovina Lukanas ir Persijus, dar kitas – kurį mini Ovidijus ir Justinas, dar kitas – dėl kurio nuopelnų *grammaticam*³³ vadino *artem Palaemoniam*³⁴, dar kitas – kurio plaukiojimą ir jūrų karą su Julijumi Cezariu Pompėjaus

²⁸ Kromeris, iškiliausiasis iš Lenkijos istorikų, pirmojo [savo veikalo] leidimo 3 knygos 61 lape, o antrojo leidimo – 42 lape (lot.). [Martynas Kromeris (Marcin Kromer, Martinus Cromerus, 1512–1589) – karaliaus Žygimanto Augusto sekretorius, Varmijos vyskupas, pirmosios išspausdintos tikrai humanistinės Lenkijos istorijos *De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX* autorius (I leid. – 1555 m. Bazelyje, II – 1558 m. ir III – 1568 m. ten pat); šis veikalas labai vertintas amžininkų.]

²⁹ Orig. *Romowe Miasto*.

³⁰ Šioje vietoje Strijkovskis gerokai perdeda. Petras Dusburgietis iš tikrųjų plačiai aprašė senovės Prūsiją, papasakodamas ir apie joje buvusį religinį baltų centrą Romovę; išvardytieji Lenkijos istorikai pateikia žymiąją lietuvių kilmės iš romėnų teoriją, iš Dusburgiečio įterpdami informaciją apie Romovę, tačiau Liboną (ne Palemoną!) iš jų mini vienintelis Kromeris.

³¹ Vergilijaus *Bukolikas* (lot.).

³² trečiąją [*Bukoliku*] eklogą (lot.).

³³ gramatiką (lot.).

³⁴ Palemono menu (lot.).

pusėje mini Livijus ir Floras, ir Ciceronas, taip pat Miechovijus, Dlu-
gošas, Kromeris, Stadijus³⁵ etc. – [tas,] kuris italų padermę jūromis
atvedė į Lietuvą, tarsi Enėjas trojėnus Italijon, ir iš kurio lietuviai bei
žemaičiai (nors jiems visiškai ganėtų kildintis iš pakankamai šlovingų
bei garbingų narsiųjų gotų ir gepidų) veda savo tautos pradžią, turė-
dami tam daug tvirtesnį pagrindą, negu romėnai, graikai, prancūzai,
vokiečiai, anglai etc., kurie išsigalvoja kur kas mažiau įtikimus savųjų
tautų įkūrėjus, ir tai mes aiškiai bei argumentuotai įrodysime. Mat
kitos tautos, iš menkų ir niekingų pradmenų laikui bėgant ir sėkmei
šypsantis išaugusios į dideles galybes, yra pratusios taip elgtis, kad
galėtų pasipuikuoti, net ir aiškiai nusizengdamos tiesai, – savo tautų,
karalysčių ir miestų įkūrėjus veda iš didžiųjų žmonių ir net iš dangaus,
iš pramantų dievų. Taip trojėnai kildinasi iš Neptūno ir Apolono,
tėbiečiai – iš Bakcho; dar [jie pasakojo], kaip Orfėjas, gražiai skam-
bindamas liutnia, priviliojo akmenis, kad [patys] į [jų miesto] mūrus
susiklotų³⁶. Taip pat kiti graikai ir egiptiečiai savo tautų kilmę veda
iš pramantų dievų, kurių niekada nebuvo. Trakai savo tėvu vadina
karo dievą Marsą; persai, nesitenkindami pakankamai šlovingais Kyro
nuveiktais darbais ir garbingumu monarchijos, kuriai tęsiantis [vienas
kitą pakeitė] 228 [valdovai], savo tautą kildina iš Persėjo, Jupiterio
sūnaus, kuris neva Andromedą išgelbėjęs nuo slibino etc. Atėniečiai
irgi, iš mažo žmonių būrelio Graikijoje išaugę į didelę galybę, ėmė
rašytis *autochtonas*, – suprask, vietos gyventojais nuo amžių. Taip ir
senieji italai vadinosi *aborigines*, tai yra, nuo pat pasaulio pradžios
toje pat italų žemėje gyvenančiais.

Savo ruožtu romėnai, iš piemenų, plėšikų, užpuolikų ir pabėgusių
nusikaltėlių išaugę į didelę galybę, ėmė gėdytis menkų ir prasčiokiškų

³⁵ Turimi omenyje Liuvėno universiteto „istorijos ir matematikos“ profe-
sorius Johano Stadijaus komentarai Romos istoriko Floro veikalui (*Commenta-
rius I. Stadii in L. Iulii Flori De gestis Romanorum, historiarum libros IIII*, (Antverpe-
nas, 1567), kuris, Stadijaus parengtas, Antverpene buvo išleistas tais pačiais 1567
metais. Manytina, kad Strijkovskis savo rankose turėjo konvoliutą.

³⁶ Šioje vietoje painiojami graikų mitologijos siužetai: Hermio dovanota
lyra akmenis į Tėbų sieną šokdino ne Orfėjas, bet Amfionas.

savo tautos ištakų, todėl savo karalystės atsiradimą ir Romos miesto – pasaulio sostinės – įkūrimą aiškina pasakojimu apie Romulą ir Remą, gimusius iš karo dievo Marso ir Rėjos Silvijos, deivės Vestos vestalės: kaip juos stebuklingai išauginusi vilkė ir kaip vėliau Romulas iš *Capreae Palades*³⁷ buvęs pagrobtas į dangų tarp dievų, ir visa tai akivaizdus pramanas. [...]

O egiptiečiai per amžius tvirtina kilę savo žemėje patys iš savęs, – tai jie grindžia tuo paprastu argumentu, kad kai patvinsta Nilas, varlės, pelės ir kiti žemės gyvūnai tūno dumble su iki galo neišsivysčiusiais kūno nariais, tarytum juos būtų pagimdžiusi žemė. Dėl šito jie ginčijosi ir ilgai kariavo su frygais ir su skitais, nesutardami, kuri tauta senesnė. Vis dėlto skitai juos įveikė – ir argumentais, ir karu: įrodė, kad tai jie yra seniausia pasaulio tauta. Apie tai skaityk *Herodotum*, *Trogum Pomp[eiūm]* & *Iustinum*.

Savo ruožtu vokiečiai, įvairiai išvedžiodami, kildinasi iš Tuiskono ir Arakso, Mano, Ingevano, Hermiono (dėl tos nerimtos priežasties, kad jie sako *Herr* (ponas) ir *Man[n]* (vyras)) ir iš Marso (kaip ditmarsai³⁸)³⁹, iš Gambrivo, Svevo, Vandalo, Teutono, Alemano ir kitų protėvių. Apie tai skaityk *Berosum*⁴⁰ *lib. 4.* & *Cornelium Tacitum* & c. [...]

³⁷ Turėtų būti *Capreae Paludis*. *Caprea Palus* (lot. „Ožkapelkė“) – vieta Romos Marso lauke, kurioje, anot padavimo, pradingo Romulas.

³⁸ Ditmarsais čia, matyt, vadinami Vokietijos Ditmarseno (*Dithmarschen*) regiono gyventojai.

³⁹ Pastaba parašėte: „Gali perskaityti, kad ditmarsai savo tautą kildina iš romėnų Kolonų ir Ursinų, kaip ir lietuviai; Krancijus tai paneigia *lib. 6. cap. 3.*“ [Nurodomas vokiečių istoriko ir teologo Alberto Krantzo (Albertus Krantzius, 1448–1517) veikalas *Metropolis sive historia ecclesiastica Saxoniae*, I leid. Bazelyje 1568 m.]

⁴⁰ Berosą (lot.). [Berosas (Berosus, Berossus, Berossos) – helėnizmo laikų (III a. pr. Kr.) Babilonijos astronomas ir istorikas, rašęs graikų kalba. Tačiau iš tiesų Strijkovskis remiasi popiežiaus archyvaro ir istoriko dominikono Anijaus iš Viterbo (Ioannes Annius Viterbensis, Giovanni Nanni (Nenni), apie 1432–1502) klastote, kuri pirmą kartą buvo paskelbta Antikos autorių veikalų rinktinėje *Seniausieji autoriai (Auctores vetustissimi*, Venecija, 1498); žr. <http://gesamtkatalog-derwiegendrucke.de/docs/ANNIJOH.htm>]

O anglai ir škotai savo pradžią veda iš aiškiausių pasakų, – nuo Albinos, Sirijos karalaitės: ji ir trisdešimt dvi jos seserys, nužudžiusios savo vyrus, esą visos drauge iš Sirijos ir iš Žydu žemės jūra atplaukusios į Angliją ir savo palikuonimis apgyvendinusios anglų karalystę.

Kiti juos kildina iš Enėjo proanūkio Bruto, pagal kurio [vardą], kaip tvirtina, jie ir yra pavadinti. Apie tai skaityk *Volateranum lib. 3. &c. in populis Britanniae &c.*⁴¹ Taip pat skaityk mūsiškį istoriką Bielskį, 1 knygoje, 3 skyriuje, 60 puslapyje – apie Enėjo plaukimą jūra ir 61 puslapyje – apie Britaniją, arba Angliją, kur rasi [aprašytą] to paties Bruto kur kas mažiau įtikimą plaukimą iš Anglijos į Graikiją ir į Troją, paskui iš Trojos į Akvitaniją ir į Ligerį⁴², o po to atgal į Albioną, kur dabar Anglija, etc. Taip pat skaityk Karioną⁴³ *lib. 1. 2. 3.* ir Justiną, apie stebėtinus įvairių tautų perėjimus ir persikėlimus.

O prancūzai, arba galai, išsigalvoja keisčiausią genealogiją nuo Komero, arba Gomero, ir Galo, ir nuo skitų sigambrių, kiti – nuo Priamo Jaunesniojo ir nuo Franko, Hektoro sūnaus⁴⁴ [...].

Vengrai irgi, nors pakankamai išgarsėję dėl savojo karaliaus Atilos, kuris skelbėsi esąs Dievo rykštė ir pasaulio siaubas, karinės narsos, vis dėlto savo ištisinę genealogiją bei įpėdinystę veda ir savo karalius bei kunigaikščius kildina ne iš Atilos ir ne nuo Jugros upės bei krašto

⁴¹ Volaterano 3 knygoje ir kt., vietoje, kur kalbama apie Britanijos tautas, ir kt. (lot.).

⁴² Ligeris – lotyniškas Luaros upės pavadinimas.

⁴³ Johann(es) Carion (Johannes Nāgelin, Iohannes Caryophyllus, 1499–1537) – vokiečių istorikas, matematikas ir astronomas, Rytų Prūsijos kunigaikščio Albrechto diplomatas, bendravęs su Martinu Lūtheriu ir Philippu Melanchtonu. Pastarojo paskatintas, vokiečių kalba parašė didžiausią gyvenimo veikalą *Pasaulio amžių kronika (Chronik des Weltzeitalters, 1532)*, kurio vėlesni leidimai ėjo su pavadinimu *Chronica Carionis – Kariono kronika*. Leidimas, parengtas Philippo Melanchtono ir išėjęs Vitenberge 1560 m., ilgą laiką buvo naudojamas protestantų mokyklose kaip istorijos vadovėlis. 1572 m. pasirodė ir *Kariono kronikos* vertimas į lotynų kalbą.

⁴⁴ Frankas (*Francus*) – Merovingų epochos mokslininkų išgalvotas senovės frankų karalius, trojėnų palikuonis, Karolio Didžiojo protėvis. Renesanso epochoje buvo priimta manyti, kad Frankas – tiesiog kitas Hektoro sūnaus As-tianakto vardas.

Maskvos valstybėje, iš kur tikrai yra kilę (ir dabar karalius Steponas, kaip vengras, teisėtai gali siekti atgauti iš Maskvėno⁴⁵ savo tėvynę Jugriją, kurią šis ir pats pripažįsta esant vengrų), anei iš totorių laukų tarp Piatigorjės ir Astrachanės ordų, kurie ir šiandien vadinami Madjarų laukais, taip pat ne nuo Huno upės, kaip kad Skalichijus⁴⁶ juos kildina, bet iš pačių Hunoro ir Magero, arba Magoro, Nimrodo Babiloniečio sūnų, ir Nino, pirmojo asirų karaliaus, nors tai braška per visas siūles.

Tiek jau to, manęs nestebintų, kad kai kurios galingos ir didelės tautos prisiskiria didžius įkūrėjus, bet netgi sileziečius, kurie buvo ir dabar teisėtai turėtų būti Lenkijos Karalystės provincija, nes nuo pat pradžių, kaip iš lenkų išplito, taip Lenkijai ir priklauso, – žiū, kažkoks *Cureus*⁴⁷ drįsta kildinti iš poetų pramantų rojaus sodų, *ex Elisiis campis*⁴⁸, ir vadina juos *Elisios*, *Ligos*, *Livos à leonibus*, *Manimos &c.*⁴⁹. O jų miestus, kaip kiekvienas aiškiai žino, lenkų kunigaikščių statytus ir lenkiškais vardais pavadintus, jis perkrikštijo gėdingai suklastotais vardais: Gloguvą pavadino *Lugidunum*, Vroclavą, tai yra „Šlovingus vartus“⁵⁰, jis vadina *Budorgim*, Kožuchuvą, arba Freištatą, – *Eleuteropolim Elisiorum*, Gūrą – Gara, Bžegą – *Brigam*, Legnicą, taip pavadintą nuo žodžio „įgulimas“⁵¹, mat ties tuo pasieniu būdavo nuolatinės lenkų karių įgulos prieš vokiečius, jis perkrikštijo *Ligniciam à lignis*⁵²; Žeganą, pavadintą pagal įrankį įdagams

⁴⁵ Turimas galvoje Maskvos didysis kunigaikštis Ivanas (Jonas) IV Rūstusis.

⁴⁶ Paulus Scalichius de Lika (Pavao Skalić, Paul Skalich, 1534–1573) – kroatų kilmės Renesanso humanistas, enciklopedistas, išgarsėjęs veikalu *Enciklopedija, arba žinios apie pasaulio mokslus (Encyclopaedia seu orbis disciplinarum epistemon)*, Bazelis, 1559).

⁴⁷ Joachim Cureus (Curäus, Scheer, 1532–1573) – Silezijoje gyvenęs vokiečių rašytojas teologas, istorikas ir medicinas, be kita ko, parašęs veikalą *Sileziečių genties analai (Gentis Silesiae annales)*, Vitenbergas, 1571).

⁴⁸ iš Eliziejaus laukų (lot.).

⁴⁹ elizijais, ligijais, livais – iš žodžio „liūtai“, manimais ir kt. (lot.).

⁵⁰ Orig. *Wratstaw / to iew Wrotastawne*.

⁵¹ Orig. *od legania*.

⁵² Lignicija iš [žodžio] „rąstai“ (lot.).

daryti⁵³, – *Saganum*, Bytuvą – Betanija, Javoruvą, [pavadintą] pagal medį jovarą, jis [pervadino] *Iaurium*, Svidnicą ir Svebodziną⁵⁴, miestus, taip pavadintus nuo žodžio „laisvė“⁵⁵, jis begėdiškai ir aiškiai apgaulingai užleido migla, [pervadindamas] *Suibusium à Suionibus & Suevis*⁵⁶, kad niekas nebesietų Silezijos su Lenkija.

Taip pat dar tautos, kurių, siekdamas glaustumo, nenoriu čia vardyti, nesitenkindamos tikrąja genealogija iš Nojaus sūnų ir jų palikuonių, kurią aš pakankamai smulkiai, daug vargo įdėjęs, aprašiau pačioje pradžioje, drįsta ir ryžtasi savo protėvius bei įkūrėjus kildinti ne tik iš žmonių, kurių pasaulis kaip gyvas nėra regėjęs (tai dar būtų pakenčiama), bet ir iš gigantų ar milžinų; galiausiai net ir iš dangaus, iš pramanytų dievų.

Ir nors mūsų vargšeliai lenkai, mozūrai, lietuviai, žemaičiai, rusai ir maskvėnai neskrajoja padangėmis, ieškodami ten savo protėvių, begėdžiai istorijos neišmanėliai vis tiek prie jų kabinėjasi, kam jie, tenkindamiesi paprastomis ir teisingomis genealogijomis bei sava aiškiai paveldima dorybe, visi vieningai (net jei jų tūkstančių tūkstančius sugretinčiau) tvirtina ir liudija savo patriarchais ir įkūrėjais buvus vieni Lechą, kiti – Palemoną, arba Publijų Liboną, tretį – Mosokhą ir Rusą bei keturis brolius variagus – Riuriką, Truvorą, Sinėjų, – žmones kildindami iš žmonių, panašių į juos pačius, o ne iš pramanytų dievų ar milžinų.

O kad tasai vardas – *Palaemon*, arba *Publius Libo*, – yra plačiai žinomas daugeliui istorikų ir poetų, jau pakankamai ir argumentuotai išvedžiau ir įrodžiau. Tikiu, kad šį nuoširdų mano triūsą ir platų bei nuodugną apsiskaitymą palankiai įvertins kiekvienas protingas ir istoriją išmanantis žmogus. Niekingų gandonešių, kurie vargiai tėra skaite *Aeglogam tertiam Virgilii*⁵⁷, ir tų, kurie patys nesuvokia, ką rašo, nes nėra mokęsi, aš nepaisau ir paprastomis eilėmis šitaip jiems sakau:

⁵³ Orig. od *žegadla*.

⁵⁴ Orig. *Swieboz*.

⁵⁵ Orig. od *swiebody*.

⁵⁶ Svibusijumi iš svionų [t. y. švedų] ir svebų (lot.).

⁵⁷ Vergilijaus [*Bukolikų*] trečiąją eklogą (lot.).

Knisk, kiaule, mėšlą ir voliokis purve,
Ne tau, bet įžvalgiems žmonėms spręsti apie auksą.

O jei kas nori nuodugniau patyrinti istorijos veikalus šiuo klausimu, lengvai padarys tai, ką aš pasiečiau įdėjęs daug darbo, mat aš jam [reikiamas] vietas – *libros, capitula, folia, &c.*⁵⁸ – tarytum veidrodyje parodžiau.

Kita vertus, jei kam pasirodytų, kad Palemono, arba Libono, kelionė jūra iš Italijos kraštų iki Žemaitijos ir Lietuvos būtų buvusi pernelyg tolima ir neįtikėtina, tas panėšėtų į aną namisėdą, kuris, ant krosnies užsiropšęs, jaučiasi it būtų nukeliavęs į Alpes, Balkanus ir į *Pyren[a]eos montes*⁵⁹; tokiam galima užduoti klausimą:

*Dic quibus in terris & eris mihi magnus Apollo
Tres pateat coeli spatium non amplius ulnas?*⁶⁰

Toks dangaus tematė tris uolektis, šuliny [lindėdamas]. Nes jeigu jam keista tai, kas visai nėra keista, tai tegu stebisi Jasono su argonautais kelione iš Graikijos *per pontum Euxinum*⁶¹ į Kolchidę pargabenti aukso vilnos, o paskui iš Kolchidės ar Istrijos – į Adrijos jūrą, prie kurios jie pastatė Akvilėją; Didonės, arba Alisos⁶², kelione iš Tyro į Afriką, kur ji įkūrė Kartaginą; Enėjo ir Antenoro kelione iš Trojos į Italiją, kur pirmasis įkūrė *Albam Iuliam & Caietam*⁶³, o antrasis Paduvą; Teukro kelione į Kiprą po jo brolio Ajanto žūties, ir kaip jis vėliau po ilgo plaukimo jūra atvedė graikus prie Ispanijos krantų ir į Galisijos žemę, ir ten atsirado jų gyvenviečių. Tegu taip pat stebisi

⁵⁸ knygas [t. y. veikalų dalis], skyrius, [knygų] lapus ir kt. (lot.).

⁵⁹ Pirėnų kalnus.

⁶⁰ Na, o kurioj šaly (Apolonas didis man būsi) / Viso dangaus tėra vos trejetas uolekčių pločio? (Vergilijus, *Bukolikos*, Trečioji ekloga, 104–105; vertė Antanas Dambrauskas).

⁶¹ Juodąja jūra (lot.).

⁶² Orig. *Didony albo Elissi*. Alisa (*Alyssa*), pasak kai kurių romėnų istorikų, Kartaginos įkūrėją ir pirmąją karalienę Didonę neišlikusiuose raštuose vadino Timajas iš Taorminos (apie 346–250 m. pr. Kr.).

⁶³ Albą Juliją ir Kajetą (lot.).

tuo, kad Ulisas po Trojos sugriovimo, ilgai klajojęs įvairiose jūrose, nuklydo iki pat Atlantu vadinamo vandenyno pakraščio ir ten įkūrė bei savo vardu pavadino Ulisboną, kuri dabar yra Portugalijos karalystės sostinė. Tegu pažiūri ir kitų istorikų veikaluose, kaip aramėjai iš pačios Persijos ir iberai iš Azijos atplaukė į Ispaniją, kur pradėjo hiberų ir keltiberų tautas, ir kaip Brutus iš Trojos [plaukė] į Angliją, iš Anglijos į Troją, o paskui grįžo atgal į Angliją; kaip genujiečiai iš vakarų atplaukė iki pat Taurikos rytuose, kur įkūrė Teodosiją, kurią dabar vadiname Kafa, ir Kiliją. Tegu dar pasižiūri, kaip prancūzai su kunigaikščiu Brenu⁶⁴, pirmiausia išplėšę Romą, paskui nusiaubė Makedoniją, Aziją, Graikiją ir Trakiją, esančias už šitokių jūros tolybių; taip pat kaip fokidiečiai, graikų tauta, iš Azijos laivais atplaukė į Tiberio žiotis, o paskui, jūroje įveikę daugybę pavojų, galiausiai pasiekė Prancūzijos krantus, kur prie Rodano⁶⁵ upės žiočių pastatė šlovingą Masilijos⁶⁶ miestą; kaip spartiečiai, arba partenijai⁶⁷, išvykę iš Lakedaimono⁶⁸, apgyvendino Tarentą ir Brundizijų⁶⁹ Italijoje; taip pat – kaip graikai etolai su šlovinguoju Diomedu, Trojos karo riteriu, Uliso bendražygiu, užvaldė Apuliją, ir kaip skitai, su kunigaikščiais Keva ir Kadila, vėliau su Atila išėję iš Jugros krašto, beveik nuo pat Kaukazo kalnų, atkeliavo į Panoniją, o paskui užkariavo italų, prancūzų ir kt. žemes. Taip pat kimbrai, gotai, alanai, gepidai, bulgarai, roksolanai, vandalai etc., išėję nuo Juodosios jūros sąsiaurio, kurį vadiname *Cymmerium* [sic!] *Bosphorum*⁷⁰, ir nuo Tanajo⁷¹ ir Volgos upių, ir nuo Meotų ežero⁷², perėjo Panoniją, vokiečių, italų, prancūzų,

⁶⁴ Orig. z [...] *Brennonem*. Brenas (Brenus) – galų vadas, 390 m. pr. Kr. sumušęs romėnus prie Alijos upės.

⁶⁵ Dab. Rona.

⁶⁶ Dab. Marselis.

⁶⁷ Partenijai – nesantuokinės kilmės spartiečiai.

⁶⁸ Lakedaimonas – kitas Spartos pavadinimas.

⁶⁹ Dab. Brindizis.

⁷⁰ Lot. *Cimmerius Bosphorus* – Kimerijos (Kimerų) Bosphoras (dab. Kerčės sąsiauris).

⁷¹ Tanajis (lot. *Tanais*) – dab. Donas.

⁷² Meotų ežeras – Azovo jūra.

ispanų žemes ir, įveikę Ispanų jūros sąsiaurius, kuriuos vadiname *Gades Herculis*⁷³, sustojo tik Afrikoje, trečiojoje pasaulio dalyje, – neskaitant tų, kurie apsigyveno rusų, lietuvių laukuose ir Skandinavijos salose, kur [dabar] Švedija ir Danija.

Taigi visos suminėtosios tautos ir dar kitos, kurias išvardyti būtų neįveikiamas darbas, su savo kunigaikščiais ir vadais [įveikė] šitokias pasaulio platybes, tokias tolimas ir pavojingas Meotų, Ponto Euksinio⁷⁴, Helesponto⁷⁵, Egėjo, Ikaro, Adrijos, Sirijos, Libijos, Ligūrijos, Viduržemio, Prancūzų, Ispanų etc. jūras, [priklausančias] Atlanto, Akvitanijos, Anglijos ir Vokietijos vandenynui, iš tolimų žemių į tolimus ir nežinomus pasaulio kraštus, ilgai plaukę, perkėlė savo tautas ir gyvenvietes, – vieni Italijon, kiti Ispanijon, Prancūzijon, Anglijon etc., o dabar gulinėtojams ant krosnies atrodo keista, kad italai, arba romėnai, su Palemonu, arba Libonu, jūra atplaukė į Žemaitiją ir Lietuvą.

Jei tasai Palemonas, arba Publėjus Libonas, mėgino išvengti vidinių pilietinių kivirčių ir kruvinių karų, kurie anuomet rimtai drebino Romos valdas, tai turėjo pagrįstą priežastį pasitraukti į šiuos šiaurės kraštus. O apie tą rūsčią ir žiaurią Romos pilietinę nesantaiką, kurios metu tarpusavio karas išguldė daug žymių giminių, skaityk *Livium & Florum lib. 3. cap. 13. & 14.*⁷⁶, [kur pasakojama] apie *Tiberii Gra[c]chi*⁷⁷ maištą, & *capite 15. in C: Gra[c]chi seditione, & cap. [1]6. in Appuleiana, cap. 17. in Drusiana &c. seditionibus, & capite 18*⁷⁸ apie pilietinį karą ir apie Marijaus [sukeltą] vidaus karą, *cap. 21*⁷⁹ apie Silos, arba Sulos, baisų žiaurumą, kai tie du etmonai, Marijus ir Sila, [pradėję] vienas prieš kitą vidaus karą, atnešusį neapsakomą kraujo

⁷³ Herkulio Gadais (lot.). [Gadai – sala ir miestas pietvakarių Ispanijoje; galvoje turimas Gibraltaro sąsiauris, kitaip vadintas Heraklio stulpais.]

⁷⁴ Lot. *Pontus Euxinus* – Juodoji jūra.

⁷⁵ Helespontas – dab. Dardanelų sąsiauris.

⁷⁶ Livijų ir Florą, 3-iosios knygos 13 ir 14 skyriuose (lot.).

⁷⁷ Tiberijaus Grakcho (lot.).

⁷⁸ ir 15-ame skyriuje, [kur kalbama] apie Gajaus Grakcho maištą, ir 16-ame – apie Apulėjaus maištą, ir 17-ame – apie Druzo, ir 18-ame skyriuje (lot.).

⁷⁹ 21-ame skyriuje (lot.).

praliejimą, išmušė, iškapojo, išžudė nesuskaičiuojamai daug tūkstančių Romos riterių ir kilmingų šeimų, tad kiti nuo tų dviejų pamišusių žmonių žiaurumo bėgo jūra kur tik galėdami – vieni į Afriką, kiti į Aziją. Traukdamasis nuo tos sumaišties, Palemonas ir galėjo būti jūros atbloktas į šiuos kraštus. Taip pat dėl Sertorijaus⁸⁰ karo (*cap. 22.*) ir dėl Lepido⁸¹ karo (*cap. 23.*) daug įžymių Romos giminių persikėlė į kitus kraštus. [...] Na, o kai Julijus Cezaris ir Pompėjus Didysis, kaip tai jau anksčiau esu aprašęs eilėmis, riedamiesi dėl menko, vieniems metams suteikiamo Romos burmistro posto, vienas prieš kitą sutelkė milžiniškas kone viso pasaulio pajėgas ir kai Julijus Cezaris atžygiavo prie Romos su didele kariuomene, Pompėjus pabėgo į Graikiją, o su juo – daug Romos didikų, palaikiusių jo pusę; kiti sausuma ir jūra bėgo į įvairias salas, į Angliją, į Afriką etc., kur tik kas galėjo.

Mat tuo laikotarpiu visos žemės ir jūros išstisus penketą metų buvo purtomos neapsakomai kruvinių karų. Dėl to labai tankiai ir graudžiai skundžiamasi Cicerono laiškuose [...]. Taigi tuo metu, vykstant tiems vidaus karams, ir Ciceronas, ir kiti Romos senatoriai buvo taip siaubingai įsibaiminę, kad nebežinojo, kur kuriam dingti ir kuria jūra sprukti į saugesnę vietą. O Julijus Cezaris, kaip reikiant sustiprėjęs, ėmė vaikyti Pompėjų bei jo šalininkus jūra ir sausuma, taip pat staigiai puldamas užėmė Italijos žemę, kurioje Pompėjus buvo įsirengęs tvirtovių.

O dabar jau, mielas Skaitytojau, mėginsime [viską] atsekti nučiuopę kitą siūlo galą, ir čia jau aiškiai ir neabejotinai pasirodys Publijus Libonas, apie kurį ir sukasi visa mūsų kalba, – tas, kuris italų padermę užvežė į Lietuvą bei Žemaitiją ir kuris, iš Italijos išvarytas, kaip Pompėjus šalininkas, tuo metu privalėjo trauktis arba [tolyn] į jūrą, arba

⁸⁰ Kvintus Sertorijus – Marijaus šalininkas, iškilus karvedys, dešimt metų (82–72 m. pr. Kr.) sėkmingai kovėsis Ispanijoje prieš Sulą ir Pompėjų. Žuvo nuo savo pavaldinio rankos.

⁸¹ Markas Emilijus Lepidas, Romos konsulas, 78 m. pr. Kr. mėgino organizuoti ginkluotą pasipriešinimą Sulos veiksmams; buvo Pompėjaus sutriuškintas, mirė Sardinijoje.

į šiuos kraštus. Nes Livijus ir Floras, svarbiausieji romėnų istorikai, tuoj pat [po anksčiau minėtų įvykių] taip rašo, Floras itin trumpai (*lib. 4. cap. 1.*), o Livijus ties tuo apsisloja ilgėliau: *Tum pulsus Etruria Libo, Umbria Termus, Domitius Corfinio*⁸², – tuomet (pasakoja jis) LIBONAS buvo išvarytas iš Etrūrijos, Italijos kunigaikštystės, kur dabar yra Florencija, Pistorijas⁸³, Piza, Luka etc. Termas buvo išvarytas iš Umbrijos, o Domicijus iš Korfinijaus. Ir būtų karas pasibaigęs (sako jis) be kraujo praliejimo, jeigu Julijui Cezariui būtų pavykę sučiupti Pompėjų Brundizijoje, tačiau tasai pro apgulto uosto užtvartas mažą lopyta valtele paspruko į jūrą, kaip kalba Floras, apgailėdamas tokį likimo posūkį: *Turpe dictu: modo princeps patrum, pacis bellique moderator, per triumphatum a se mari lacerata & p[a]ene inermi nave fugiebat, &c.*⁸⁴ Paskui Pompėjų ir visas senatas, kur kas galėdamas, bėgo be atodairos. O Julijus Cezaris, užėmęs tuščią Romą, kalaviju pasiekė tai, ko negalėjo pasiekti senatorių balsais, – tapo Romos burmistru, jėga išlaužė iždines, kurių tribūnai neskubėjo atrakinti, ir lobius, kuriuos jie vadino šventaisiais, mat jų nevalia buvo judinti, pasiėmė skubioms karo reikmėms.

Vis dėlto mūsiškis Libonas, kurį Lietuvos metraščiai vadina Publijumi Libonu ir Palemonu, ištikimai padėjo Pompėjui, – apie tai rašo tie patys Livijus ir Floras (toje pat knygoje ir skyriuje). Mat kai Julijus Cezaris, sutriuškinęs Pompėjaus etmoną Varą, savo karo laivynu apsiautė ir užvaldė Ispaniją ir beveik visą Viduržemio jūrą, Gadus ir vandenyną, tuoj po tokios didelės sėkmės jį ištiko tokia pat didelė nesėkmė – [kaip tik] dėl Libono. Tasai Libonas su savo bendražygiu Oktavijumi, turėdami jūroje paruoštą karo laivyną, vienas Korkyroje, kitas Ilyrijoje, iš Pompėjaus [pozicijų] pusės, užsklendė tarp savęs

⁸² Tada Libonas buvo išvarytas iš Etrūrijos, Termas – iš Umbrijos, Domicijus – iš Korfinijaus (lot.).

⁸³ Dab. Pistoja.

⁸⁴ Gėda ir sakyti: ką tik buvęs senatorių vadovas, nuo kurio priklausė – taika ar karas, ta pačia jūra, kurioje šventė pergales, spruko aplūžusiu ir beveik neginkluotu laivu, ir t. t. (lot.).

Julijaus jūrų etmonus bei bendražygius ir sutriuškino Dolabelą ir Gajų Antonijų, įtakingus ir šlovingus Romos didikus, kurie anuo metu buvo tokie galingi, kaip šiandien Ispanijos ir Prancūzijos karaliai, o gal ir galingesni. Tai rodo ne mažesnę galią turėjus ir Liboną, kuris tuo metu ir valdė Etrūriją, svarbiausią Italijos žemių dalį, ir buvo toks stiprus, kad iš Julijaus Cezario atmušė dvi jūrų armadas ir apgręžė ligtolinę jo sėkmę jūroje [...]. Apie tai plačiau dar skaityk Livijų ir *Lucanum lib. 4.*⁸⁵, Stadijų etc. Taigi Libonas tuo metu jūroje su dideliu karo laivynu persekiojo ir speitė Julijaus šalininkus. O paskui Julijus Cezaris su visomis Europos galybėmis ir karaliais pagalbininkais, o Pompėjus – su visa Azija, Afrika ir Graikija, armėnais, partais, ir taip pat su jų karaliais pagalbininkais sutelkė milžiniškas kariuomenes Epyre, Graikijos žemėje, ir stojo į lemiamą mūšį (nors per išstisus ketverius metus jau buvo susirėmę daugelyje kitų mūšių ir daugel kraujo pralieję) Graikijoje, Farsalijos, Tesalijos arba Filypų⁸⁶ laukuose, kur prarado visą Romos monarchijos galią. Mat nors Julijus Cezaris ir nugalėjo, vis dėlto iš abiejų pusių krito daugiau nei trys šimtai tūkstančių riterių ir labai daug svarbiausiųjų etmonų, neskaitant įvairių karalių pagalbinių kariuomenių. Nes tuo metu aniedu ūmūs žmonės valdė kone visą pasaulį, todėl jiems padėjo visi Vokietijos, Prancūzijos, Ponto, Azijos, Graikijos, Egipto, Afrikos etc. karaliai ir kunigaikščiai bei visas Romos senatas.

Po pralaimėto mūšio Pompėjus, neseniai visam pasauliui atrodes it milžinas, vargais negalais raitomis, o paskui nediduku laiveliu pabėgo į Egiptą, pas karalių Ptolemają, tikėdamasis iš jo pagalbos, nes anksčiau jojo tėvą buvo pasodinęs į Egipto karalystės sostą. Tačiau karalius Ptolemajas, nepaisydamas anos geradarystės, liepė jį nužudyti jo žmonos ir vaikų akyse, tokiu būdu norėdamas įsiteikti Julijui, kuriam pasiuntė pusę Pompėjaus galvos ir jo žiedą, ant kurio

⁸⁵ Lukaną, 4-ąją knygą (lot.).

⁸⁶ Filypai (lot. *Philippi*) – miestas Makedonijoje, kur Oktavianas ir Antonijus nugalėjo Brutą ir Kasijų (42 m. pr. Kr.).

buvo *sigillum*⁸⁷: liūtas su kalaviju. Vis dėlto ir pats paskui buvo Julijaus nužudytas, o į sostą pasodinta jo sesuo Kleopatra. Tuo pat metu Julijus Cezaris sutriuškino Farnaką, Ponto karalių, Mitridato sūnų, kuris, be kita ko, ilgą laiką kariavo su roksolanais.

O Pompėjaus šalininkus Scipioną, Katoną ir kitus [Cezaris] Afrikoje persekiojo ginklu; prie jų taip pat buvo prisijungęs Mauritijos karalius Juba, tačiau, kai Julijus pasiekė pergalę, karalius Juba pabėgo į savo pilį ir ten, paruošęs gausią vakarienę, paprašė Romos senatorių Petrėjų (kuris irgi buvo su juo, kaip nužudytojo Pompėjaus šalininkas), kad tasai jį nužudytų; taigi jie draugiškai išgėrė į vienas kito sveikatą, ir Petrėjus karalių Jubą užmušė čia pat tarp patiekalų ant stalo, o pats greta jo irgi persismeigė tuo pačiu kalaviju. Taip pat ir Scipionas, šlovingas kunigaikštis iš Romos senato, Pompėjaus bendražygis, kai mėgino pabėgti laiveliu ir pamatė, kad jį vejasi Julijaus armada, pats kalaviju persidūrė vidurius.

O didysis Katonas, šlovingas Romos senatorius, kuris su savo kariuomene buvo įsirengęs stovyklą Afrikoje, Utikoje⁸⁸, išgirdęs apie tokį žiaurų saviškių pralaimėjimą, pabučiavo savo sūnų bei draugus, palinkėjo jiems sveikatos ir naktį, prie žvakių šviesos skaitydamas Platono knygas apie nemirtingumą, paėmė kalaviją ir juo kelis kartus smeigė sau į krūtinę; taigi mieliau rinkosi numirti nuo savo rankos, negu patekti į Julijaus rankas. O Julijus, nuramdęs Afriką, karą vėl perkėlė į jūrą, į Kiprą ir į Ispaniją, kur nužudė Pompėjaus sūnų, – tai mes jau esame aprašę anksčiau. [...]

Vėliau Julijus Cezaris, išžudęs visus savo priešininkus, tapo Romos ir viso pasaulio pirmuoju monarchu, arba vienvaldžiu, ir imperatoriumi, – 706 metais nuo Romos įkūrimo ir 3897 metais nuo pasaulio sukūrimo, 48 metais prieš Viešpaties Kristaus gimimą. Vis dėlto, tik penkis mėnesius imperatoriumi teišbuvęs, pačioje didybėje buvo nužudytas Bruto ir Kasijaus, ir kitų senato narių, taip, kad gavo 23

⁸⁷ antspaudas (lot.).

⁸⁸ Utika – miestas ir kolonija Afrikoje, į šiaurės vakarus nuo Kartaginos.

durtines žaizdas, kaip rašo Floras: *Sic ille qui terrarum orbem civili sanguine impleverat, tandem ipse sanguine suo curiam implevit.*⁸⁹

Iš to paskui įsiplieskė dar žiauresni karai tarp Oktavijaus Augusto, Antonijaus, Bruto, Kasijaus – ir tos griežtos *proscriptiae*⁹⁰, arba trėmimai iš Romos ir iš Italijos žemės, kurių metu buvo nužudytas ir Ciceronas, ir daug kitų Romos senatorių. Kad nepasirodytų, jog aš čia rašau Romos istoriją, apie tai plačiau pasiskaityk Livijų ir *Florum* [...]. Tai skaitydamas suprasi, kad tų baisiai kruvinių ir žiauriai audringų Romos vidaus karų metu kiekvienas mielai būtų pasislėpęs ne tik kad Žemaitijoje ir Lietuvoje, bet ir pačiame pragare (jei tik persidirbęs Charonas būtų sutikęs [juos ten] perkelti, o Plutonas, jau turėdamas pilnas trobas užmuštų karių dvasių, – [jiems] atidaryti dešimties pragaro vartų prieangius).

Todėl tad ir mūsiškis *Palaemon*, arba Publijus Libonas, apie kurį jau esame pateikę pakankamai daug įvairių istorikų liudijimų ir kuris buvo Pompėjaus šalininkas [kovoje] prieš Julijų Cezarį, iš pradžių buvo išvarytas iš Etrūrijos, Italijos žemės, kaip sako *Florus*, – *Tum pulsus Hetruria Libo*, [o po to] irgi susimąstė, kur galėtų pasislėpti, kad išgelbėtų savo gyvybę, mielus savo vaikelius ir bičiulius nuo tų audringų kruvino pilietinio karo verpetų.

O kadangi buvo smarkiai nusikaltęs Cezariui ir labiau nei kiti Pompėjaus pagalbininkai jį užrūstinęs, kai sutriuškino dvi jo armadas ir jo jūrų etmonus Dolabelą bei Antonijų, kaip tai jau argumentuotai atskleidė Floras ir kiti, todėl, kai Pompėjus ir kiti pagalbininkai jau buvo nužudyti, vengdamas Julijaus, nugalėtojo, pykčio ir priešiškumo, jis turėjo pasitraukti kuo toliau nuo Italijos ir nuo Romos valstybės, – juk ir Mauritanijos karalius Juba, ir Petrėjus, ir Scipionas, ir Katonas, tokie neeiliniai vyrai iš Pompėjaus šalininkų tarpo, norėdami išsivaduoti nuo Julijaus nemalonės, visi nusižudė. Be to, Italijoje, Ispani-

⁸⁹ Ir taip tasai, kuris visą pasaulį buvo užliejęs bendrapiliečių krauju, galiausiai pats savo krauju užliejo kuriją (lot.).

⁹⁰ proskripcijos (lot.).

joje, Egipte, Graikijoje ir visose jūrose bei žemėse Azijoje, Afrikoje ir Europoje dar ilgai truko žiaurūs karai, kol Julijus Cezaris visa savo galybe Ispanijoje ir Kipre persekiojo kitus Pompėjaus bendražygius bei etmonus ir jo sūnų Gnėjų Pompėjų bei [šio] brolių Sekstą, [taip pat] Labieną, Varą ir kitus. O Publijus Libonas, arba Palemonas, turėdamas jūroje paruoštą armadą, gerai aprūpintą riteriais ir tvirtais laivais, – [tą pačią,] su kuria andai triuškino Dolabelą ir Antonijų, su saviškiais spruko kuo toliau nuo Cezario, nugalėjusio priešo, rūstybės ir nuo karo.

O kadangi arti Italijos jis negalėjo būti saugus nė vienoje provincijoje, nes Julijus visas žemes buvo paėmęs savo valdžion ir monarchijon, arba vienvaldystėn, leidosi toliau į jūrą su keliolika laivų nuo Tiberio upės žiočių, – toji upė teka nuo Romos ir įteka į Sicilijos jūrą⁹¹, – arba iš Etrūrijos, savo valdos, uosto, nuo Pizos miesto, pasiėmęs su savimi draugus ir penkis šimtus italų bajorų, savanoriškai susiruošusių į savanorišką piligrimystę⁹² ir naujų gyvenviečių paieškas, mat jiems rūpestį ir nerimą kelė turbūt tas pat, kaip ir Palemonui, tai yra, Cezario rūstybė ir žiaurūs pilietiniai karai.

Kad italų ir Romos bajorų atvykimo į Žemaitiją ir Lietuvą priežastis buvo kaip tik tokia, kokią mes čia su dideliu vargu ir smarkiai sukdami galvą, iš rimtų istorikų raštų, kaip pats matai, aiškiai ir argumentuotai išvedėme, pritaria ir lenkų istorikas Dlugošas, ir Miechovijus *lib. 2. cap. 8. fol. 33. & libro 4. cap. 39. fol. 270.*⁹³, – apie tai jau anksčiau keliose vietose buvo pakankamai parašyta, – kad dėl Romos vidaus karo, kuris vyko tarp Cezario ir Pompėjaus, nemažas būrys Romos bajorų, apleidę Italijos žemę, apsistojo šiuose šiaurės kraštuose, kur dabar Kuršas, Žemaitija ir Lietuva, ir įkūrė svarbiausiąjį miestą, pagal Romą⁹⁴ pavadintą Romovės vardu, kuris, kaip pasakojama, ilgai buvo tos (tai yra, lietuvių ir žemaičių) tautos, kilusios iš italų,

⁹¹ Turima galvoje Tirėnų jūra.

⁹² Orig. *dobrowolnie na dobrowolne pielgrzymowanie [...] zebranych*.

⁹³ 2 knygoje, 8 skyriuje, 33 lape ir 4 knygoje, 39 skyriuje, 27-ame lape (lot.).

⁹⁴ Orig. *od Romy albo Rzymu*.

sostinė, ir kitą miestą – Libą⁹⁵ – prie Žemaičių jūros etc. Tą pat sako ir Miechovijus: *Pro ampliori autem cognitione, animadvertendum est, quod vetustioribus referentibus quidam Itali deserentes Italiam terras Lituaniae ingressi sunt, &c.*⁹⁶ Apie tai tu jau turi anksčiau – mūsų antrosios knygos šeštame skyriuje – pakankamai [plačiai perpasakotą] to paties Miechovijaus nuomonę apie Lietuvą.

Tą patį patvirtina ir Kromeris *lib. 3. fol. 61. primae, secundae vero editionis 42. fol.*⁹⁷, svarstydamas, iš kur lotyniški ar greičiau itališki bei ispaniški žodžiai galėjo įsimaišyti į žemaičių, prūsų ir lietuvių kalbą. Jis, nurodydamas tą patį Dlugošo liudijimą apie italų atvykimą į Lietuvą, pateikia apie tai ir savo požiūrį, arba nuomonę, – tasai, sako, romėnų būrys į šiuos kraštus turėjo atplaukti jūra iki Venedų įlankos (kuri skalauja Prūsiją ir Žemaitiją) su kažkokiu etmonu arba kunigaikščiu Libonu, kuris įkūrė Libos miestą, – čia Kromerio citatos pabaiga; o [juk] ne su „kažkokiu“ Libonu, bet su tuo, kurį aš aiškiai it pirštu parodžiau [minimą] Livijaus, Floro, Lukano, Stadijaus ir kitų raštuose (jei kas jo iki šiol nežinojo) ir kuris buvo išvartytas iš Etrūrijos, ir kuris jūroje sumušė Julijaus etmonus.

Toliau Kromeris rašo, kad tie italai ir romėnai arba nepalankių vėjų buvo atblokti prie šių Žemaitijos krantų (taip būti galėjo, mat ir Enėjui, ir kitiems jūreiviams dažnai pasitaikydavo, o ir šiais laikais pasitaiko, kad kartais atplaukia ne ten, kur nori), arba, pasinaudodami vakarų vėju, tvirtai ir sąmoningai nukreipė savo laivus į šiaurę ir, bėgdami nuo tironų imperatorių žiaurumo, atplaukė į šiuos Žemaitijos ir Lietuvos užkampius, anuomet Romos viešpatystei mažai reikšmingus, kur manėsi būti saugūs nuo žiauriųjų Romos imperatorių, nes jų valdžia ir potvarkiai nesiekė šių kraštų; tai liudija ir *Strabo Geographiae lib. 7.*⁹⁸ Šioje vietoje Kromerio pasakojimas, – kai sako *vel certo*

⁹⁵ T. y. Liepoją (plg.: vok. *Libau*, rus. *Libava*).

⁹⁶ Siekiant geriau tai perprasti, atkreiptinas dėmesys, kad, kaip praneša senesnieji [autoriai], kai kurie italai, apleidę Italiją, atvyko į Lietuvos žemes, ir t. t. (lot.).

⁹⁷ pirmojo leidimo 3-osios knygos 61 lape, antrojo leidimo – 42 lape (lot.).

⁹⁸ Strabonas [savo] *Geografijos* 7-oje knygoje (lot.).

*cursu Caesarum tyrannorum saevitiam fugientem, &c.*⁹⁹, – sutampa su Lietuvos metraščiais, kurie penkių šimtų romėnų ir italų bajorų su Palemonu, arba Publijumi Libonu, atvykimo į šiuos kraštus priežastimi vieningai laiko žiauriojo imperatoriaus Nerono, kuris 57 m. po Kristais gimimo rūsčiai viešpatavo Romoje, tironiją – arba žiaurius vengrų karaliaus Atilo užkariavimus italų žemėse 401–428 metais po Kristaus gimimo¹⁰⁰. Tai mes jau pakankamai plačiai ir konkrečiai atskleidėme anksčiau, remdamiesi pačia metraščių pasakojamos istorijos esme ir tiesa.

O kadangi jau anksčiau argumentuotai išsklaidžiau namisėdų nepatiklumą dėl tokios tolimos italų kelionės jūromis į šiuos kraštus ir nurodžiau, kad būta [kur kas] tolimesnių ir mažiau įtikėtinų daugelio kitų tautų jūrų kelionių ir persikėlimų į įvairias pasaulio dalis, čia dar parodysiu, kaip būtų galima labai lengvai ir patogiai atplaukti iš Italijos į šiuos kraštus, jei kas norėtų – iš pačios Romos iki Vilniaus ir toliau.

Visų pirma, jei jis leidosi nuo Tiberio upės žiočių, iš Romos į Viduržemio jūrą, [pavadinimu] *Tirbenum*¹⁰¹, tuomet viskas logiška; vis dėlto teisingiau būtų [manyti, kad jis išplaukė] iš Etrūrijos uosto, nuo uostamiesčio, vadinamo Piza, – iš tos pačios Etrūrijos, iš kurios buvo išvartytas Julijaus Cezario, kaip liudija Floras: *Tum pulsus Etruria Libo*. O nuo Pizos miesto buriavo tiesiai į vakarus Viduržemio jūra, dešinėje palikdamas Ligūriją, Genują ir Masiliją, kairėje – Korsiką ir Sardiniją. O kadangi tuo metu Julijus Cezaris ir sausumoje, ir jūroje stengėsi užkariauti Ispaniją ir pasiekti Pompėjaus sūnų Mundoje, tai Publijus Libonas, [praplaukęs] *Baleares insulas*¹⁰² Menorką ir Maljorką, pro *Gades Herculis*¹⁰³ – jūros sąsiaurį, kuris skiria Mauritaniją nuo

⁹⁹ arba tvirtai nusistatytu kursu bėgantį nuo tironų cezarių žiaurumo, ir t. t. (lot.).

¹⁰⁰ Iš tiesų Atila buvo hunų vadas nuo 434 m. iki savo mirties 453 m. Žygi į Italiją jis surengė 452 m.

¹⁰¹ T. y. į Viduržemio jūros dalį – Tirėnų jūrą.

¹⁰² Balearų salas (lot.).

¹⁰³ Herkulio Gadus (lot.).

Granados Ispanijoje – Vakarų vandenynu palei Portugaliją ir paskui Prancūzų jūra, pasukęs bures šiaurės kryptimi, atkako į Vokiečių vandenyną, Angliją ir Škotiją palikęs kairėje, o Nyderlandų žemes dešinėje, ir taip, pučiant palankiam vakarų vėjui, – į Zundą, Danų jūros siaurumą, kurią įveikęs ir pakreipęs bures į rytus, mūsiške Sarmatų jūra, kurią dar vadina [*mare*] *Venedicum & Balticum*¹⁰⁴, pasiekė Žemaitijos ir Kuršo krantus, kur dabar stovi Memelis, arba Klaipėda, [taip pat] Palanga, Liba etc., o tąją Libą tas pats kunigaikštis Libonas, savo vardu pavadinęs, galėjo tuomet įkurti prie jūros, kur ji ir dabar yra, lygiai taip, kaip Enėjas Italijoje įkūrė Kajetą etc., – tam pritaria ir Kromeris su Dlugošu.

O aš, norėdamas viską paliudyti ir raštų argumentais, ir asmenine patirtimi, 1580 metais sąmoningai ir kryptingai važiauvau nuo to Libos miesto iki pat Klaipėdos, arba Memelio, ištisai pačiu pajūriu, kur vis dėlto geri uostai; tačiau paskui, kai persikėliau per Kuršių marias ir Nemuno sąsiaurį prie Klaipėdos ir su trimis bendrakeleiviais šios mūsų Kronikos spausdinimo tikslais leidausi [kelionėn] iki pat Karaliaučiaus, kokių 20 mylių, nepaprastu keliu, tuomet kaip tik tenai pasijutau, tarsi būčiau atsidūręs smėlėtojoje Arabijoje, nes, važiuojant tarp Kuršių marių ir Baltijos, jūros bangos atplūsta iki pat vežimo, ir viskas, ką matai, – vien smėlis, vanduo ir dangus; arimų nė neieškok, o užėigos namai tik treji per 18 mylių, ir tai toli nuo kelio; į juos pasukama pastebėjus ženklus, tai yra, statines ir vėliavėles, išskabintas ant smėlio kalnų, nes kelio nė žymės nelieka dėl smėlio, smarkių audrų iš jūros išstumto ir išpustyto. Žmonės ten minta vien žuvimi. Todėl, gelbėdamosi nuo bado, tautos iš tų nederlingų kraštų dažnai su gotais ir kimbrais iškeliavdavo į Italiją ir kitur. Tačiau ten, kur [stovi] Liba ir Klaipėda, pakanka visokio maisto; matyt, tose pakrantėse kunigaikštis Libonas, arba Palemonas, su savaisiais italais (lygiai taip, kaip Enėjas su trojėnais, kai, ilgai klajoję jūromis ir patyrę daug pavojų, iš Afrikos atkako Italijon) kiek pailsėjo, kaupdami maisto atsargas per įvairių

¹⁰⁴ Venedų ir Baltijos [jūra] (lot.).

žvėrių medžiokles, mat [Romos pilietinio] karo laikais prie jūros augo didelės ir žvėrių pilnos girios, – jų pėdsakai matyti iki šiol.

Kaip su Enėju iš Trojos į Italiją, taip ir su Palemonu, arba Publiumi Libonu, į Lietuvą tarp tų 500 romėnų bajorų iškeliavo keturios žymiausios giminės, – su tuo sutinka visi metraščiai. Visų pirma *Iulianus Dorsprungus* iš *Centaurus*, arba *Kytaurus*, herbo [giminės], [toliau] *Prosper Caesarinus* ir pats Libonas iš Kolonų herbo¹⁰⁵, *Ursinus* ir *Hector* su Gastaldais iš Rožės herbo [giminės]. O tos giminės buvo ir šiandien tebėra garsios Italijoje, ypač Etrūrijoje, iš kurios Libonas buvo Cezario išvarytas, kaip sako *Florus lib. 4. cap. 2.: Tum pulsus Etruria Libo, &c.* Kadangi buvo išvarytas, tai tos giminės [su juo], kaip su savo kunigaikščiu, į savanorišką *exilium*¹⁰⁶ arba todėl, kad irgi bėgo nuo Cezario žiaurumo, iškeliavo čionai, į Lietuvą. O kad tos giminės buvo ir yra garsios Etrūrijoje, Genujoje, Pizoje ir Pjemonte etc., apie tai skaityk *Volateranum lib. 5. in Hetruria, & lib. 22. in Antropologia &c., & Iovium in Iconibus Heroum &c.*¹⁰⁷; rasi ten Kastaldijus, arba Gastaldus, iš kurių kilę ir Lietuvos Goštautai ir iš kurių vienas neseniai, 1560 metais, užmušė vienuolį Rinstartą, Vengrų žemės globėją; ten pat, Volaterano [veikale] *lib. 5. et 6.* ir Jovijaus, ir kitų Romos istorikų [veikaluose], rasi [minimas] Kolonų, Ursinų, Cezarinų ir kt. gimines.

Tas pats Libonas pirmąją savo gyvenvietę įkūrė Baltijos jūros pakrantėje; ir upę, kuri ten į tą jūrą įteka, ir miestą, kurį pastatė prie jos žiočių, jis nuo savo vardo pavadino Liba, – su tuo sutinka ir Kromeris *libro 3. Cron.*¹⁰⁸, aprašydamas Boleslavo Narsiojo istoriją.

¹⁰⁵ Orig. z *Herbu Columnow.*

¹⁰⁶ tremtį (lot.).

¹⁰⁷ Volaterano *Antropologijos* 5-ąją knygą, [kur pasakojama] apie Etrūriją, ir 22-ąją knygą ir t. t., ir Jovijaus *Herojų paveikslus*, ir kt. (lot.). [Paulius Jovijus (Paolo Giovio, Paulus Iovius, 1483–1552) – italų medicinas, istorikas ir biografas, Nočeros vyskupas. Florencijoje 1554 m. išėjo gausiai portretais iliustruotas jo veikalas *Karinė narsa išgarsėjusių vyrų pašlovinimai (Elogia virorum bellica virtute illustrium)*. Tas pats veikalas vėliau buvo leidžiamas su antrašte *Karinių šaunumu labiausiai pagarsėjusių herojų paveikslai (Icones heroum bellica virtute maxime illustrium)*, nors kokių konkrečiai leidimų galėjo naudotis Strijkovskis, nežinoma.]

¹⁰⁸ [savo] *Kronikos* 3 knygoje (lot.).

Pagal to paties Libono vardą Lifliandija, arba Latvių žemė, plytinti prie jūros, buvo pavadinta *LIBONIA*, o laikui bėgant, pakeitus *b in v*¹⁰⁹, imta vadinti *Livonia*.

Nes tame krašte – Prūsuose bei Žemaitijoje, kur pirmiausia išsilai-pino, ir Kurše – jis ilgai išbuvo netoli jūros kranto, kol susidraugavo su senaisiais vietos gyventojais. Mat, kaip mes jau išsamiai, pakanka-mai argumentuotai ir gana plačiai rašėme pradžioje, kalbėdami apie įvairias lietuvių tautos kilmės galimybes, šiuose kraštuose, kur dabar Žemaitija, Latvija, senoji Prūsija ir Lietuva, nuo kadų kadės gyveno gepidai, getai, samogetai¹¹⁰, sūduviai, galindai, alanai, litalanai etc. ir kiti narsiųjų kimbrų bei gotų palikuonys, – šiurkščios, girinės tautos, besiveisiančios kaip žvėrys šiame šiaurės užkampyje. Smarkiai klysta tie, kurie sako, esą italai atplaukė čionai į negyvenamas dykras. Tai štai: tam Libonui, arba Palemonui, su [jo] italais, kai apsigyveno tarp tų [vietinių] tautų, atsitiko taip, kaip Enėjui su [jo] trojėnais, kai lygiai taip pat susivienijo su [anuomet] ne mažiau primityvia tauta – italais, istorijose vadinamais *aborigines*; Saliustijus *in Coniuratione Catilinae*¹¹¹, vengdamas ilgų išvedžiojimų apie Romos įkūrimą, apie tai gražiai parašė šiais žodžiais:

*Romam, sicuti ego accepi, condidere [atque habuere] initio Troiani, qui Aenea duce profugi, incertis sedibus vagabantur, cumque his [sic!] aborigines, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum, atque solutum, &c. dispari genere, dissimili lingua, alias [sic!] alio more viventes incredibile memoratu est, quam facile coaluerint.*¹¹²

¹⁰⁹ „b“ į „v“ (lot.).

¹¹⁰ Orig. *Samagetowie*.

¹¹¹ [veikale] apie Katilinos sąmokslą (lot.).

¹¹² Romos miestas, kaip aš suprantu, iš pat pradžių buvo įkurtas [ir apgyvendintas] trojėnų, kurie, būdami bėgliai, [iki tol] klajojo, neturėdami nuolatinės gyvenamosios vietos, ir čiabuvių – laukinės žmonių padermės, [gyvenusios] be įstatymų, be vyresnybės, palaidų ir išsibarsčiusių, ir t. t.; nevienodos kilmės, kalbantys skirtingomis kalbomis, besilaikantys skirtingų papročių, – tiesiog neįtikėtina atrodo prisiminus, kaip lengvai jie susiliejo į viena (Gajus Saliustijus Krispas, *Katilinos sąmokslas*, VI).

Taip pat ir Lietuvos italai, su savo vadu ir kunigaikščiu Libonu, arba Palemonu, atplaukę į šias nepažįstamas pakrantes, ilgai klajojo po neaiškias vietas, kol ankstesnieji čionykščiai gyventojai iš gotų ir gepidų tautos (kuriuos Erazmas Stella [savo] Prūsijos istorijoje irgi vadina *aborigines*), žmonės paprasti ir šiurkštūs, neturintys nei įstatymų, nei vyresnybės, laisvi ir palaidi, nelygūs italams kilme, kalbantys kita kalba, vieni nuo kitų besiskiriantys gyvenimo būdu ir papročiais¹¹³, vėliau [su jais] susijungė, susidraugavo ir iš dviejų skirtingų tautų galutinai susimaišė bei susiliejo į vieną. Dėl tos unijos, gyvendami tarp tų šiurkščių žmonių, [atvykėliai] ir savo gimtąją italų bei lotynų kalbą, ir romėniškus papročius greitai pakeitė, nes juk, kaip sakoma, į svečius važiuoji ne su savo papročiais, o pas svetimus papročius (nors kartais ir šiurkščius).

Vis dėlto ir dabar lietuvių, žemaičių ir latvių kalboje tebėra nemažai lotyniškų, ar gal labiau ispaniškų, žodžių, tų, kurie baigiasi *in os*¹¹⁴, kaip antai *D e w o s*¹¹⁵ – *Deus vel*¹¹⁶ graikų *T[h]eos*, *v i r o s* – *vir*, „vyras“, *k i e l i s* – *calles*¹¹⁷, „kelias“, *D o n o s* – *donum*¹¹⁸, „duona“, *l a u c u s* – lotyniškai *lucus*, „tankus miškas“, *o u i s* – „avis“, *p e c u* – „galvijai“, *d u n t e s* – *dentes*, „dantys“, *b l u d o s*, *p o d o s* ir daug kitų.

Todėl visai nenuostabu (nors Bielskis¹¹⁹ tuo ir stebisi), kad šiandien Lietuvoje nedaug tepastebima itališkų papročių, nes juk ne gepidai ar gotai pavirto italais, bet italai, bėgant viską keičiančiam laikui, pavirto gepidais ir gotais, pas kuriuos į svečius buvo atvykę, – ir [savąja] tauta,

¹¹³ Strijkovskis čia pateikia pernelyg pažodinį Saliustijaus teksto vertimą.

¹¹⁴ [galūne] -os (lot.).

¹¹⁵ Originale „lietuviškieji“ žodžiai niekaip neišskirti. Aiškumo dėlei čia juos išskyrėme kitu šriftu.

¹¹⁶ Dievas, arba (lot.).

¹¹⁷ Taisykl. forma *callis* – takelis, kelelis (lot.).

¹¹⁸ dovana, duoklė (lot.).

¹¹⁹ Martynas Bielskis (Marcin Bielski (tikr. Wolski), apie 1495–1575), lenkų karys, poetas, vertėjas ir istorikas. Strijkovskis turi galvoje Bielskio *Viso pasaulio kroniką* (*Kronika wszytkyego swyata*). XVI a. Krokuvoje pasirodė trys gerokai viena nuo kitos besiskiriančios laidos – 1551, 1554 ir 1564 m.; pažymėtina, kad Strijkovskis naudojosi jomis visomis, kaskart rinkdamasis jam parankiausią ar tiesiog prieinamą variantą).

ir kalba, ir papročiais, kaip ir Enejas su trojėnais neįdiegė Italijoje trojėnų ir graikų kalbos, bet ir pats, ir jo palikuonys, kaip šiandien matome, priėmė italų.

Paskui tasai Palemonas, arba Libonas, ir Julijonas Dausprungas¹²⁰, Prosperas Cezarinas, Ursinas ir Hektoras, jo bendražygiai, pamažu tarp minėtųjų šiurkščių žmonių sustiprėję ir nusiziūrėję sau šiuose kraštuose gyvenvietes, patraukė nuo Nemuno žiočių, kurios yra prie Klaipėdos, per Kuršių įlanką iki tikrųjų Nemuno žiočių, kur jis, [prieš tai] dvylika atšakų įtekėjęs į Kuršių įlanką, mažas gėlas marias, jau teka viena vaga, kol pasiekė Dubysos upės žiotis, kur ji įteka į Nemuną, o ten, išvydę patrauklią vietovę, plytinčius gražius laukus ir žaliais ąžuolynais apaugusias kalvas virš upių krantų, smaginosi medžiodami įvairius žvėris, kurių anais laikais Žemaitijos miškuose buvo gausybė, ir, kaip gimtosios Romos atminimo ženklą, įkūrė prie Nemuno miestą, pavadinimu *Roma nova* – Naujoji Roma, kurį vėliau jų palikuonys vadino Romnove ir Romove; jį, kaip liudija Petras Dusburgietis [savo] Prūsijos istorijoje, kryžiuočiai sudegino 1295 metais, kaip tą pamatysi toliau šioje istorijoje. O prieš tai, 1017 metais, kitą – tų pačių italų Prūsijoje įkurtą – Romovės miestą, kuriame gyveno minėtasis pagonių patriarchas Krivių Krivaitis, sudegino Lenkijos karalius Boleslovas Narsusis, kaip apie tai rašo Dluogošas ir *Cromerus libro 3*¹²¹.

Paskui tie patys italai, kaip liudija Lietuvos metraščiai, iš Nemuno mažesniais laiveliais pasileido prieš srovę Dubysos upe į šiaurės rytus, o kiti traukė sausuma, kol pasiekė tą vietą, kur šiandien [stovi] Ariogala¹²², senovinis Žemaitijos miestelis, kuris, atrodo (jei tokia nuomone galima tikėti), yra tų pačių italų pastatytas ir pavadintas buvo lotyniškai *Erranscola, id est Errantium Colonia*¹²³.

Tačiau aš nenoriu istorijos grįsti spėlionėmis arba nepagrįstomis nuomonėmis. Šiaip ar taip, neabejotina, kad Palemonas su savaisiais

¹²⁰ Orig. sistemingai – *Dorsprungus*.

¹²¹ Kromeris 3-iojoje knygoje (lot.).

¹²² Orig. *Erraigola*.

¹²³ Eranskola, tai yra Klajūnų kolonija (lot.).

italais ir abiejose Dubysos upės pakrantėse, ir ten, kur dabar Ariogala, įtvirtino savo gyvenvietes, susižavėję puikia tos vietovės padėtimi ir visa ko ištekliais – kaip žemės teikiamo peno, taip ir žvėrių miškuose, o upėje gausybe žuvų, kurios ten atplaukdavo iš jūros Nemunu, po to – Dubysa.

Paskui Palemonas, arba Libonas, patraukė nuo Dubysos ir nuo Nemuno toliau į pietryčius ir, persikėlęs per Nevėžį, atkeliavo iki Neries upės, kur anais laikais miškuose gyveno litalanai, alanai, gepidai ir kitos tautos, senieji tų žemių gyventojai, iš kurių kilo gotai. Tarp jų atėjūnai italai dėl savo proto, dailių papročių, puikaus karinio pasirėngimo įgijo viršenybę ir valdžią. Taip jie taikiu būdu apgyvendino Lietuvą ir Žemaitiją, o vėliau vokiečiai kryžiuočiai prūsus ir latvius, kurie su lietuviais ir žemaičiais buvo tos pačios tautos ir kalbos (tai ir šiandien kiekvienas gali aiškiai matyti) užvaldė kalaviju ir kruvinais karais, – visa kita apie tai perskaitysi toliau.

Taigi atrodo, kad seniausios Lietuvos ir Žemaitijos bajorų giminės (tik, pabrėžiu, tos tikrosios) yra kilusios iš tų pačių italų ir anų karinųjų gotų, taip, kaip Italijoje italų [nobilitetas] kildinasi iš trojėnų. O paprasti žmonės ir prastuomenė – iš senųjų gepidų, sūduvių ir narsiųjų litalanų, arba alanų (taip, kaip Italijoje – iš aborigenų), iš tiesų tai yra išplitę gepidai ir sūduviai. Kita vertus, laikui bėgant iš tos pačios prastuomenės ir paprastų žmonių kilo didesnioji dalis tikrosios lietuvių ir žemaičių bajorijos, – dėl savo šaunumo ir išskirtinių riteriškų nuopelnų, o tai yra svarbesnis ir garbingesnis tikrosios bajorystės požymis¹²⁴.

Nes juk:

*[...] non census nec clarum nomen avorum
Sed probitas magnos ingeniumque facit.*¹²⁵

¹²⁴ Parašėte autorius pateikia netrumpą sąrašą literatūros kūrinių (daugiausia Antikos), kur galima daugiau pasiskaityti apie „tikrąjį kilnumą“; tačiau patį pirmąjį jis nurodo savo kūrinyje *Dorybės šauklys (Goniec cnoty)*, išspausdintą Krokuvoje 1574 m.

¹²⁵ Ne padėtis visuomenėje, ne garsių protėvių vardas, / bet padorumas ir gabumai [žmones] daro didžius (Ovidijus, *Laiškai iš Pontu*, I, 9, 39–40).

*Stemmata quid faciunt? quid prodest, Pontice, longo
Sanguine censeri pictosque ostendere vultus
Maiorum? & stantes in curribus Aemilianos? &c.*

*Si coram Lepidis male vivitur? effigies quo
Tot bellatorum, si luditur alea pernox?
Tota licet veteres exornent undique cereae
Atria, nobilitas sola est atque unica virtus &c.*¹²⁶

Mūsų lenkiškos eilės:

Nieko nevertas herbas, nieko – titulas, nieko nereiškia būti
didžios giminės sūnumi, jei tavo darbai pilni smarvės,
nes teisingas gyvenimas, šlovinga veikla, dorybė
atveria vartus tikriesiems bajorams;
net jei iš dangaus susikviestum prosenius,
kas iš to, jei tavo gyvenimas – bjaurastis;
verčiau tegu Tersitas¹²⁷ būna tavo tėvas,
jei tik dorybe visais atžvilgiais prilygsi Ajantui¹²⁸, &c.

Tačiau grįžtu prie reikalo.

Įvairūs istorikai yra išsakę įvairių nuomonių apie tai, iš kur kilęs Lietuvos vardas ir pavadinimas. Visų pirma, *Erasmus Stella* Prūsijos istorijoje¹²⁹ rašo, kad 373 metais po Kristaus gimimo Litalanas, arba Litvonas¹³⁰, prūsų karaliaus Vaidevučio¹³¹ sūnus, gimęs iš motinos alanės, ir jo jaunesnysis brolis Žeima, arba Saima¹³², jiems palikimo

¹²⁶ Kas iš tos genealogijos? Kokia nauda, Pontikai, būti vertinamam pagal ilgą kraujo liniją ir laikyti išstačius tapytus protėvių veidus? Emilianus, stovinčius vežimuose? [...] – jei tu darai gėdą Lepidams? Kam tie šitiekos karių atvaizdai, jei [priešais juos] kiaurą naktį žaidi kauliukais? (Juvenalis, *Satyros*, VIII, 1–10).

¹²⁷ Tersitas (*Thersites*) – graikas, Trojos karo dalyvis, mėgęs kivirčytis ir iš visų tyčiotis, Homero pavadintas bjauriausiuoju iš graikų.

¹²⁸ Ajantas, arba Ajaksas (*Ajax*), – graikų didvyris, vienas iš Trojos karo vadų, šauniausias po Achilo.

¹²⁹ Erasmus Stella Libanathanus (tikr. Johannes Stüler, ?–1521), Vokiečių ordino magistro Frydricho Saksoniečio dvare parašė veikalą *Apie Prūsijos senybes* (*De Borussiae antiquitatibus*, išsp. Bazelyje 1518).

¹³⁰ Orig. *Litvos*, parašėte kilm. *Litwona*.

¹³¹ Orig. *Weidenuta*.

¹³² Orig. *Zaimo albo Saimo*.

atitekusias žemes pavadino savo vardais: [Litalanas] Lietuvą [pavadino] Lietuva, taip pat [davė vardą] Latvijai, [o Žeima] įvardijo Žemaičių, arba Žmudų, žemę. Šią *Erasmii Stellae*¹³³ nuomonę ir tai, kad Lietuvos vardas – iš Litalano, patvirtina Vapovijus¹³⁴ ir Jostas Decijus¹³⁵, ir Bielskis. Bet esama ir tokių, kurie mano, jog Lietuva pavadinta *a lituo*, tai yra nuo medžioklės rago, neva tos tautos labai mėgstančios medžioti (tai visai nerimta, ir Miechovijus *lib. 4. cap. 39.* teisingai tai paneigia). O lietuvių metraščiuose Lietuvos vardas kildinamas *a littus* [sic!] *tuba*¹³⁶, mat tenykščiai gyventojai ir italų palikuonys ant Neries krantų grodavę ilgais trimitais, – apie tai irgi netrukus plačiau sužinosi.

Tačiau man atrodo, ir Dluogošas bei Miechovijus tai argumentuotai patvirtina, kad tasai Palemonas, arba Publijus Libonas, kai jau tapo tos tautos kunigaikščiu, tuomet ir tiems kraštams davė naują vardą nuo savosios tėvynės, Italijos žemės, – *La Italia*, – mat italai savo šnekamojoje kalboje vartoja tokius artikelius: *la citta* – „miestas“, *il cavallo* – „žirgas“, *la Polonia, la Italia &c.*, o jų palikuonys, kai italų šnektą ir papročius sumaišė su šiuurkščiųjų gepidų ir gimtąją kalbą pamiršo, paskui sakydavo *Litalia, Litualia*, o laikui bėgant – *Lituania* ir Lietuva etc. Nenoriu čia dabar leisti į ilgą disputą apie tai, nes pagal ką ir kodėl Lietuva buvo taip pavadinta, jau esu pakankamai išsamiai ir argumentuotai išdėstęs, [atpasakodamas] Decijaus liudijimą apie Lietuvą.

O kadangi romėnai patys iš etruskų mokėsi žyniaudami garbinti savo dievus ir atlikti jiems ceremonijas, ir visokių kitokių stabmeldiškų būrimų, ir be paliovos kūrenti ugnį deivės Vestos garbei, kaip rašo

¹³³ Erazmo Stelos (lot.).

¹³⁴ Bernardus Vapovius (Bernard Wapowski, 1450–1535), Krokuvos kanaaninkas, humanistas, žymus kartografas ir karališkasis istoriografas, parašęs Lenkijos kroniką, kurios fragmentai buvo išspausdinti tik XIX a. Strijkovskui šis veikalas nebuvo prieinamas, tačiau juo plačiai pasinaudojo Martynas Bielskis, kurio kronika buvo vienas svarbiausių Strijkovskio šaltinių.

¹³⁵ Jodokas Liudvikas Decijus (Jodocus Ludovicus Decius, Jost Ludwig Dietz, apie 1485–1545) – iš Elzaso kilęs karaliaus Žygimanto Senojo sekretorius, diplomatas, istorikas ir ekonomistas. Veikale *Apie Jogailaičių giminę (De Jagellonum familia, išsp. Krokovoje 1521)* nušvietė tuo metu egzistavusias lietuvių kilmės versijas.

¹³⁶ iš [žodžių] „krantas“ [ir] „trimitas“ (lot.).

*Volateranas lib. 5., – Hinc Romanis Deorum caeremoniae & primus aurus pex &c.*¹³⁷, – taigi ir kunigaikštis Libonas, išvarytas iš Etrūrijos (kaip liudija Floras), lietuvius ir žemaičius išmokė tų pačių ceremonijų ir žyniavimų, ir nepaliaujamo ugnies kūrenimo dievų garbei; ir Romovės mieste, Romos atminimui naujai Lietuvoje pastatytame, įkurdino vyriausiąjį žynį, arba stabmeldžių vyskupą, Krivių Krivaitį, taip pavadintą pagal aukštas pareigas¹³⁸. Apie tai pakankamai rasi toliau.

Ir taip Palemonas, ar greičiau Publijus Libonas, pasak Livijaus ir Floro, Etrūrijos, svarbiausios Italijos žemės, kunigaikštis, Julijaus Cezario iš jos išvarytas, Žemaitijos, Livonijos, paskui ir Lietuvos pirmasis patriarchas ir įkūrėjas, dėl pilietinių vidaus karų ir dėl Julijaus persekiojimo atkeliavo jūra į šiuos šiaurės kraštus 3897 metais nuo pasaulio sukūrimo, 706 m. nuo Romos įkūrimo, 48 m. prieš Kristaus gimimą, [...] kai Julijus Cezaris, naudodamasis kalaviju, tapo pirmuoju Romos monarchu, kaip jau buvo argumentuotai išdėstyta. Tiesa, kiti Lietuvos metraščiai pasakoja italus į šiuos kraštus atvykus Nerono laikais, o šis pradėjo valdyti 57 m. po Kristaus gimimo, – iš tos datos reikėtų atimti 105 metus. O kiti metraščiai jų atvykimo priežastimi laiko Atilą, [taigi tai būtų] 401 metai; vis dėlto jie to negali deramai pagrįsti tokiais įrodymais, kokius, su dideliu vargu surinktus, [pateikiau] aš apie Liboną, iš jų surėsdamas tvirtą pamatą apsiimtajam istorijos rašymo darbui. Nes jeigu italai čia būtų atvykę 401 metais, Atilos laikais, kai jie jau buvo tapę tobulais krikščionimis, tuomet, be abejonės, būtų į šiuos kraštus atnešę krikščionių tikėjimą, kaip vėliau vokiečiai [atnešė] į Livoniją ir į Prūsiją, tačiau kadangi jie atvyko būdami pagonys, tai ir lietuviai išbuvo pagonys net iki 1252 metų, kai jų karalius Mindaugas¹³⁹ vos vieniems metams apsikrikštijo, siekdamas karūnos, – apie tai rasi toliau, – o paskui iki pat Jogailos, kai [jau] iš pagrindų priėmė krikščionių tikybą 1387 metais etc.

¹³⁷ Iš čia romėnai gavo dievų gabinimo ceremonijas ir pirmąjį būrėją, ir t. t. (lot.).

¹³⁸ Orig. Krivių Krivaitis vadinamas *Kirikirieito*. Autorius čia turi galvoje paties sukurtą (?) šio titulo etimologiją: gr. *kyrios* (κύριος) – turintis galią, valdžia, viešpats; *kyriotēs* (κυριότης) – valdžia, viešpatavimas.

¹³⁹ Orig. *Mindolph*.

APIE LIETUVIŲ, ŽEMAIČIŲ IR KAI KURIŲ
RUSŲ KUNIGAİKŠČIŲ,
KILUSIŲ IŠ PALEMONO, ROMOS PATRICIJAUS
BEI KUNIGAİKŠČIO,
ŠLOVINGUOSIUS PALIKUONIS

Po Palemono rikuojasi daug iškilių kunigaikščių,
[daug] abejotinų vardų ir darbų, palikusią vos težiūrimą pėdsaką dulkėse;
tačiau jų šlovinga veikla liudija juos buvus didžius vyrus
ir kruvinasis Marsas pripažįsta juos buvus savo mokiniais.

Jokiu ūkininkavimu anais laikais jie neužsiiminėjo,
laukuose visi drauge mito iš lanko ir kardo,
todėl savo gyvenimus miglotai tejamžino,
nes dažniau savo kaimynams kardu kaktas išrašydavo.

Kiekvienas mieliau rinkosi [savo narsą] karo žygiuose įrodinėti
nei rašyti, – dėl to [dabar] nukenčia jų nuveikti darbai,
iš kurių palikuonys šiandien galėtų imti pavyzdį,
turėdami prieš akis narsiųjų protėvių narsius prosenius.

Tačiau vis dėlto tos šlovingiausios jų dorybės
iškyla iš dulkių, nes dorybės, nors ir senų laikų,
žydi nuolat, žila senatvė joms nekenkia,
mat garsi šlovė nuolat atjaunina šaunius nuveiktus darbus.

Todėl anie herojai, nors rašto nepažino,
vis dėlto ainiams savo dorybių liudijimą paliko:
jų narsius darbus surašė pašaliniai,
tie, kuriems jie dėl savo pranašaus narsumo atrodė milžinai.

Šlovė niekad nenuščius palaidota,
slopink tu ją kaip nori, vis tiek išnirs į paviršių,
nes turi skardų trimitą, kuriuo plačiai skelbia
savo numylėtinius, ir taip kitus dorybėn šaukia.

Trojėnai su graikais rado sau Homerą,
o romėnai turi savo dorybių liudytoją Livijų;
Enėjas, kaip savo žygių liudytoją, turi Maroną¹⁴⁰,
moka [savo] šlove šauniems darbams paskatinti patroną¹⁴¹.

Taip ir mano vangią plunksną pažadino Apolonas¹⁴²,
kad paskatinčiau [ir] kitų norą šlovinti šauniuosius lietuvius,
idant jųjų narsą išmintingesne plunksna aprašytų,
o manęs, jei kiek ir nukreivojau, vis dėlto nesupeiktų.

Nes aš čia vienas pats skyniausi sunkų kelią,
kuriuo niekas prieš mane nevaikščiojo, – dėl to galiu prisiekti, –
patsai tartum bitė po visokias gėles visaip knibinėjausi
ir, kur tik radęs kokį įrodymą ar tikrą žinią, į šį savo avilį rinkau.

Rasi [čia] jų ir itališkai, rasi lotyniškai,
bet veltui [barsčiau] perlus, kaip sako priežodis,
galiu pasakyti: *Ak tempora perfida, o mores,*
*hos ego versus feci*¹⁴³, kitas atsiėmė *honores*¹⁴⁴.

Tačiau nesunku atpažinti, kas yra mokėsis, kas pats ką daro;
veltui juoda varna puošiasi povo plunksnomis.
Aš šiuo klausimu Dievą šaukiuosi savo sąžinės liudytoju,
kad ir prie anų, ir prie šių knygų [dirbau ir] dirbu pats.

Kad vargšas Iras¹⁴⁵ už gerus norus noriai padėkotų,
nes joks Krezas¹⁴⁶ juk man tame darbe nė kiek nepadėjo;
į nedėkingąjį Zoilą¹⁴⁷ irgi mūsų triušas mažai atsižvelgia,
nes išmintingųjų ir garbingųjų visada bus deramai įvertintas.

¹⁴⁰ Visas *Eneidos* autoriaus Vergilijaus vardas – Publijus Vergilijus Maronas (Publius Vergilius Maro).

¹⁴¹ T. y. savo žygdarbiais įkvėpti jį išgarsinusį poeta.

¹⁴² Apolonas šiame kontekste minimas kaip mūzų globėjas.

¹⁴³ išdavikiški laikai, o papročiai [!] / Aš šias eilutes sukūriau (lot.).

¹⁴⁴ garbę, liaupses (lot.). [Kalbama apie Aleksandrą Gvanjinį, kurį Strijkovskis kaltino plagiatu.]

¹⁴⁵ Iras – elgeta, glaudęsis Odisėjo namuose Itakėje; *prk.* vargeta.

¹⁴⁶ Krezas – Lydijos karalius VI a. pr. Kr., garsėjęs nesuskaičiuojamais turtais.

¹⁴⁷ Zoilas (Dzoilas) – IV a. pr. Kr. graikų filosofas ir gramatikas, piktai kritikavęs Homero kūrinis; *prk.* neteisingas, priekabus, piktas kritikas.

Mat aš pats šį veikalą [rašau] noriai, ne iš svetimo sudarinėju,
ir, neimdamas nuomos, kitiems renčiu istorijos tiltą;
kas tik nori, lai parašo geriau, jei [mano] darbą supeiktų:
nesunku gauti rašalo su plunksna, popierius irgi nebrangus.

O ir tau šitai mažai tekainuoja, pats gerai žinai, –
ne tavo sąskaita atsirado tai, ką čia skaitai:
aš aštuonetą metų prie šito sėdėjau, aštuonetą metų dirbau,
tūkstantį kartų kentėjo smegenys, tūkstantį kartų kapšas.

Nes pirmą kartą kažką atrasti savo paties pastangomis
ir ištraukti į šviesą tai, kas dulkėse po suolu
kaži kur gulėjo, – čia tenka rankas teptis,
čia darbas, [ir] didelė tai dovana¹⁴⁸, kai ją siunčia Dievas iš dangaus.
[...]

[II ištrauka]

MINGAILA ERDVILAITIS,
antrasis Lietuvos ir Rusios Naugarduko kunigaikštis,
pirmasis – [Lietuvos] ir Polocko

[ŠEŠTOJI KNYGA], XII SKYRIUS

Po Erdvilo mirties į sostą sėdo jo sūnus Mingaila ir paveldėjimo teise pradėjo valdyti Naugarduko ir Palenkės kunigaikštystę, taip pat Brestą ir visus tuos kraštus nuo Neries iki pat Nemuno ištakų, kur jis prasideda už penkių mylių nuo Kopyliaus¹⁴⁹.

Jo kaimynystėje, už bendros sienos, gyveno polockiečiai, kurie anuo metu buvo patys sau ponai ir jokios valdžios virš savęs neturėjo.

¹⁴⁸ Greičiausiai tai parafrazuotas Vergilijaus *Eneidos* eilutės fragmentas *hoc opus, hic labor est* (VI, 126) – „tai darbas, čia sunkus vargas“.

¹⁴⁹ Pastaba paraštėje: „Nemunas prasideda už penkių mylių nuo Kopyliaus, netoli nuo Piaskų miestelio, priklausančio jų malonybėms kunigaikščiams Sluckiams. Toje vietoje pats esu buvęs.“

Jie tik iš savo respublikos gyventojų tarpo išsirinkdavo kaip senatorius trisdešimt vyrų, senolių, spręsti einamiesiems reikalams ir teisėjauti, bet dažniausiai, suskambus dideliam varpui, kuris buvo pakabintas viduryje miesto, visi susirinkdavo ir aptardavo savo respublikos ir savo valdų (nes tuo metu Polocko miestiečiai patys valdė Rusios žemes per keliasdešimt mylių [aplinkui]) reikalus bei reikmes.

Tokia pat laisve tada naudojosi ir Pskovas, ir Didysis Naugardas, o ją buvo gavę dėl savųjų Rusios kunigaikščių maištingumo, nesantarvės ir tarpusavio karų, smurtinių mirčių ir žmogžudysčių, kai tie vienas kitą trėmė iš valdų ir žudė, kaip jau buvo parodyta anksčiau, [pasakojant apie] Rusios istoriją; be to, totoriai, nugalėję polovcus, užmušė nemažai ir Rusios kunigaikščių, o paskui, atžygiavę su caru Batijumi, pribaižė likusius. Todėl galingesnieji Rusios miestai, kaip Didysis Naugardas, Pskovas ir Polockas, pradėjo laisvai sau gyventi be kunigaikščių ir patys užvaldė savo kunigaikščių kunigaikštystes, paėmę pavyzdį, kaip reikia valdyti respubliką, iš anų šlovingųjų graikų respublikų – Atėnų, Tėbų, Spartos, arba Lakedaimono, etc., kurios irgi į valdžią išsirinkdavo *ephoros*¹⁵⁰ – teisėjus, kiti – trisdešimt vyrų, kad tvarkytų respublikos reikalus. Mat anuo metu Naugarde, Polocke ir Pskove beveik visi metropolitai, archijerėjai ir archimandritai buvo graikai, kuriuos čion vis atsiųsdavo Konstantinopolio, arba Cargrado, patriarchas; tai išsamiau aprašyta rusų kronikose. Taigi tie graikai ir čia buvo atnešę respublikų, tokių kaip Atėnai, Tėbai etc., valdymo papročius.

O kadangi [buvusiems] pavaldiniams laisvėje (kurią jie [dabar] gaudavo nuo gimimo, tarsi bajorai) ėmė augti ragai, ponai polockiečiai, pasitikėdami savo laisve, pradėjo skelbti karo iššūkius kaimynams. Naugarduko kunigaikštis Mingaila Erdvilaitis, nebeapsikėsdamas tokios savivalės, nusprendė duoti atkirtį už savo pavaldinių skriaudas, kurių jie dažnai patirdavo nuo greta gyvenančių polockiečių, ir,

¹⁵⁰ eforus (lot. iš gr.). [Eforas (pažodžiui) – stebėtojas, prižiūrėtojas. Spartoje kasmet būdavo išrenkami penki eforai, daugiausia tam, kad prižiūrėtų visų pareigūnų ir netgi karalių veiksmus.]

surinkęs kariuomenę iš savo Rusios bei Panerio¹⁵¹ Lietuvos, patraukė tiesiai į Polocką, norėdamas sutramdyti miestelėnų puikybę. Tai išgirdę, polockiečiai tuoj liepė skambinti varpu, tada susirinko visa bendruomenė iš aplinkinių sodybų ir valsčių; taip pat iš kitų savo valdų, kurios anksčiau priklausė Polocko kunigaikštystei, jie sutelkė kelis tūkstančius valstiečių, ir tie trisdešimt vyrų, arba Polocko senatorių, išrikiavę tokią kariuomenę, išvedė ją iš Polocko prieš Mingailą, mat nenorėjo prieš laukti namuose, ir įkūrė stovyklą prie savo pilies Gorodeco. O Mingaila, sustatęs savo naugardukiečius ir lietuvius į kautynių rikiuotę, užpuolė anuos su garsiausiu riksmu, tuo drąsiau, kad žinojo, jog ta valstietija kausis be tvarkos ir be karybos įgūdžių. Polockiečiai, pamatę, kad priešas jiems užkūrė rimtą pirtį, tuoj ėmė trauktis, o Naugarduko rusai ir lietuviai juos vydamiesi mušė, kapojo ir gaudė po tankius brūzgynus. Paskui sudegino jų pilį Gorodecą ir, įtvirtindami pergalę, tą pačią dieną atžygiavo prie Polocko. Tai matydama, sunerimusi bendruomenė atvėrė ir miesto, ir Polocko pilies vartus, gera valia pasiduodama kunigaikščiui Mingailai. Taip tad Mingaila, pirmasis iš Lietuvos kunigaikščių, sutramdęs Polocko ir Naugarduko puikybę, tapo [dar] ir jų kunigaikščiu, o paskui, iki savo dienų galo laimingai valdydamas abi tas valstybes, sulaukęs žilos karšaties, pasimirė Naugarduke, po savęs palikęs dviem kunigaikštystėms du savo sūnus – Skirmantą ir Ginvilą.

KUNIGAİKŠČIAI MINGAILAIČIAI:

Naugarduko Skirmantas

ir Polocko Ginvilas, pirmasis lietuvis krikščionis

Skirmantas ir Ginvilas, surengę savo tėvui kunigaikščiui Mingailai deramas laidotuves pagal pagoniškus papročius, jo kaulams [ilsėtis] netoli nuo Naugarduko supylė aukštą kurganą, o paskui Skirmantas,

¹⁵¹ Orig. *Litwa powiliyska*, t. y. Lietuva „iki Neries“; plg. *Litwa zawiliyska* – Užnerio Lietuva.

kaip vyresnysis, įžengė į tėvo sostą Naugarduke, Rusios kunigaikštystėje, ir Panerio Lietuvoje.

O Ginvilas, jaunesnysis, kaip savo dalį pasiėmė Polocko kunigaikštystę ir joje laimingai viešpataudamas paėmė į žmonas kunigaikštystę Mariją, Tverės kunigaikščio Boriso dukterį, dėl kurios priėmė graikų, arba rusų, tikybos krikštą, ir krikšto metu jam buvo suteiktas Jurijaus vardas¹⁵². Tai buvo pirmasis iš Lietuvos kunigaikščių, tapęs krikščioni. Dėl pasienio teritorijų jis ilgai kariavo ir nesutarė su pskoviečiais ir su smolenskiečiais, o paskui, nesulaukęs jam skirto amžiaus, numirė, po savęs palikęs sūnų Borisą.

BORISAS GINVILAITIS,
Polocko kunigaikštis

Kunigaikštis Borisas, surengęs tėvui pagarbias laidotuves pagal krikščionišką paprotį, valdė Polocko kunigaikštystę, pelnydamas didelę šlovę riteriška narsa. Norėdamas po savęs palikti amžiną krikščionybės ženklą, jis sumanė statyti bažnyčias Dievo garbei ir pirmiausia išmūrijo aukštutinėje pilyje šventosios *Sophiae*, tai yra, Dieviškosios išminties, cerkvę, graikiško stiliaus, kaip pats mačiau, už nemažas lėšas. Belčicoje, man regis, už kokio ketvirčio mylios nuo Polocko (nes nematavau, tik mačiau)¹⁵³, irgi pastatė dailų mūrinį vienuolyną su bokštais bei šventiesiems Borisui ir Glebui skirtą bažnyčią. Kitą, [Švč.] Mergelės, vienuolyną pastatė už pusės mylios nuo pilies kylant aukšyn Polotos upe, – jame savo būstinę buvo įsirengęs didysis Maskvos kunigaikštis, kai ėmė Polocką; ketvirtoji [Boriso pastatyta šventovė] buvo Šv. Spaso bažnyčia. O toms statyboms už dideles lėšas net iš Livonijos baržomis Dvinos upe buvo gabenamos plytos, kalkės, alebstras ir kitos medžiagos. Kiekvienas ir dabar gali pamatyti akivaizdų to liudijimą – aukštą akmenį Dvinoje per mylią

¹⁵² Orig. *imię Jurgi*.

¹⁵³ Pastaba parašėte: „Sunku būtų buvę išmatuoti, nes kai aš ten buvau, – 1573 metais, grįždamas iš Vitebsko, – tas vietas buvo užėmusi Maskva.“

nuo Dysnos, šiuolaikinio, jau mūsų laikais statyto, miesto, o nuo Polocko – už septynių mylių, tarp Drisos ir Dysnos, plaukiant žemyn Rygos link: ant to akmenis išraižytas rusiško pavidalo kryžius, štai toks: ✚, o po juo – to kunigaikščio Boriso įrašas rusiškėmis raidėmis: *Wspomoży Hospody Roba swoioho Borissa Syna Gynwiloweho*¹⁵⁴; man tai parodė vienas pirklys iš Dysnos, kai mes, keli kareiviai, iš Vitebsko plaukėme barža į Dinamuntą¹⁵⁵ prie Livonijos jūros. O kadangi mes atsitiktinai ten nakvojome, baržas pristūmę prie kranto, tai prie to akmenis nuplaukėme luotu, norėdami apžiūrėti tokį senovinį daiktą.

Tasai pats kunigaikštis Borisas, baigęs statybas Dievo garbei, dar sumanė amžiams paženklinti sieną tarp Lietuvos ir Polocko kunigaikštystės ir pastatė pilį ir miestą, nuo jo vardo pavadintą Borisovu, prie Berezinos upės; Maskviškis [dabar] reiškia pretenzijas į teritorijas [kaip tik] iki tos vietos.

Dar jis [t. y. Borisas] kariavo dėl pasienio teritorijų su smolenskiečiais, su Vitebsko kunigaikščiu ir su pskoviečiais.

Paskui jis Polocko miestiečiams sugrąžino ankstesnes laisves, kurias buvo panaikinęs jo senelis Mingaila, – kad jie vėl galėtų viską spręsti večėse ir skambinti varpu, kai reikia rinktis į pasitarimą, pagal tokį patį paprotį, koks galiojo Didžiajame Naugarde ir Pskove. Ir, būdamas jau nukaršęs, numirė kunigaikštis Borisas, ir buvo palaidotas pilies Šv. *Sophiae* bažnyčioje, kurią pats pastatydino.

Po jo Polocko kunigaikštystę valdė sūnus Rogvolodas¹⁵⁶, krikšto vardu Vasilijus. Šis po ilgo karo pajungė pskoviečius ir privertė jam užleisti kai kuriuos valsčius, kuriuos jie buvo atplėšę nuo Polocko kunigaikštystės; paskui, ilgai valdęs taikoje, turėjo sumokėti skolą mirčiai, jos pasišauktas jam nulemtais metais.

¹⁵⁴ Padėk, Dieve, savo vergui Borisui, Ginvilo sūnui (*transliteruota bažnytinė slavų k.*). [Vadinamieji „Boriso akmenys“ su įrašais Strijkovskio laikais iš tikrųjų stūksojo Dvino (Dauguvos) upės vagoje; vieną tokį įrašą Strijkovskis nurašė palyginti tiksliai, tačiau tendencingai jį papildė žodžiais „Syna Gynwiloweho“.]

¹⁵⁵ Dinamuntu, arba Dunamundu (*Dynamunt, Dunamund* – iš vok. *Dünamünde*), lenkiškai buvo vadinama Daugavgruva (dab. Rygos miesto dalis).

¹⁵⁶ Orig. *Rechwald*.

Po jo Polocko kunigaikštystėje liko sūnus Glebas ir duktė Poroskavija¹⁵⁷. Ši, davusi Viešpačiui Dievui skaistybės įžadus, įstojo į Šv. Spaso vienuolyną prie Polotos upės ir jame gyveno septynerius metus, tarnaudama Viešpačiui Dievui ir rašydama¹⁵⁸ knygas bažnyčioms. Taip iki šios vietos Lietuvos ir rusų metraščiai rašo apie tą Poroskaviją¹⁵⁹. Bet toliau apie ją pasakoja nei ši, nei tą, tokiais žodžiais: esą *swiętąja*¹⁶⁰ Poroskavija persikraustė į Romą ir Romoje keletą metų gyveno, tarnaudama Dievui, ir ten pat *umierla*¹⁶¹, o paskui esą ji buvusi paskelbta šventąja, kurią vadiną šventąja *Praxidis*¹⁶², o rusiškai Praskovja. Ir dar jai esą Romoje buvusi pastatyta cerkvė *na imię ieie swiętoie*¹⁶³, ir ten pat *ieie cielo pohrebli*¹⁶⁴. Iki šios vietos visi metraščiai vienodai liudija apie tą Polocko kunigaikštystę Poroskaviją. Bet kadangi aš labai stropiai stengiuosi ir septynerius darbo metus paskyriau tam, kad į pasaulį išleisčiau lietuvių, rusų, taip pat lenkų istoriją, [parašytą remiantis] ne spėlionėmis, o tvirtais įrodymais, tai ir dėl tos Poroskavijos nemažai bažnytinių knygų išvarčiau [ieškodamas], kuri jau čia taip iš Polocko kunigaikštystės būtų galėjusi Romoje tapti šventąja Prakseda, tačiau niekur negalėjau to rasti, o ir klausinėdamas nieko nesužinojau. Plačiai žinoma tik ši istorija apie šv. Praksedą, iš legendų apie šventuosius: *Praxedis virgo venerabilis Prudentis Romani filia, amissis parentibus* etc. – Prakseda, garbinga mergelė, romėno Prudencijaus (o ne Polocko kunigaikščio Rogvolodo!)¹⁶⁵ duktė, netekusi tėvų, taip stengėsi ir nepaliaujamai dirbo krikščionybės labui, kad iš savo nuosvybės maitino daugelį šventų elgetų etc., paskui numirė, ir jos kūną

¹⁵⁷ Orig. *Poroskawia*.

¹⁵⁸ Matyt, perrašinėdama.

¹⁵⁹ Pastaba parašėte: „Nesąmonės apie Poroskaviją metraščiuose.“ Kiek žemiau kita pastaba: „Perdėti metraštininkų išsigalvojimai.“

¹⁶⁰ šventoji (sen. rus.).

¹⁶¹ numirė (sen. rus.).

¹⁶² Turėtų būti *Praxedis* – Prakseda.

¹⁶³ [pavadintą] jos šventu vardu (sen. rus.).

¹⁶⁴ jos kūną palaidojo (sen. rus.).

¹⁶⁵ Pastaba parašėte: „Be to, tai vyko 140 metais nuo Kristaus gimimo, kai valdė tryliktasis imperatorius Antoninas, pramintas Pijumi (Dorybinguoju), ir popiežius Pijus X, o Polocko tuo metu tikriausiai dar nė nebuvo. [...]“

ganytojas kunigas palaidojo greta tėvo ir sesers Pudencianos¹⁶⁶ *Priscilae S. in via Salaria*¹⁶⁷ kapinėse. O Rogvolodas, Poroskavijos tėvas, guli ne Romoje, bet Polocke, ne *in Ciminterio*¹⁶⁸ *Priscillae*¹⁶⁹, bet *S. Sophiae*¹⁷⁰ [cerkvėje]. O tos šv. Praksedos, – romėnės, ne polockietės – dieną mūsų Romos bažnyčia mini liepos 26 dieną. Apie ją dar skaityk *Volateranum in Antropologia*, 18 knygoje etc.

Paskui tos Poroskavijos brolis Glebas nebeilgai valdė polockiečius, nes dar visai jaunas turėjo iškeliauti į aną pasaulį paskui tėvą Rogvolodą ir seserį Poroskaviją (šventąją, jei jau taip nori metraštininkai). Palaidotas greta tėvo, viename kape, Šv. Sofijos [cerkvėje] už Polocko pilies.

O polockiečiai (kadangi ties tuo Glebu nutrūko Polocko kunigaikščių iš Lietuvos linija, mat jis nepaliko įpėdinio) pradėjo po senovei laisvai gyventi ir viską spręsti večėse, o valdovo virš savęs neturėjo.

APIE SKIRMANTO MŪŠĮ SU LUCKO KUNIGAİKŠČIU 1220 metais ir pergale prieš jį

XIII SKYRIUS

Rusų ir Lietuvos metraščių rašytojai buvo tokie niekam tikę ir beveik besmegeniai, kad savo istorijėles rašė kaip pakliuvo, be atodairos, kas jiems ant seilės užėjo, o metų, arba datų, kada kas įvyko, nė vienoje vietoje nenurodo, nekreipdami dėmesio į tai, kad kiekvienoje istorijoje svarbiausias dalykas yra žinoti laiką¹⁷¹, nes be šito ir pati istorija (kuri yra žmonių gyvenimo liudytoja, veidrodis ir mokytoja), ir visi žygiai [tų] narsių vyrų, kurie už savo dorybes nusipelnė amžinos šlovės, pavirstų į nieką.

¹⁶⁶ Orig. *Potentiany*.

¹⁶⁷ Šv. Priscilos [kapinėse] prie *Via Salaria* [t. y. Druskos kelio] (lot.). Kalbama apie vadinamąsias Priscilos katakombas Romoje (jose buvo laidojama nuo II a. pab. iki IV a. pab.).

¹⁶⁸ Taisyklingai turėtų būti *in coemeterio* (lot. iš gr.).

¹⁶⁹ Priscilos kapinėse.

¹⁷⁰ Šv. Sofijos (lot. iš gr.).

¹⁷¹ Pastaba parašėte: „Bet kokios istorijos esmė – datų žinojimas ir tikslaus laiko nustatymas.“

Štai kodėl aš, turėdamas tą Dievo dovaną ir uoliai tyrinėdamas istorijos veikalus, nustačiau datas ir tikslų laiką, kada vyko tai, [kas aprašoma] metraščiuose, taip pat abejotinus kunigaikščių ir didvyrių vardus ir [visa tai] pagrindžiu aiškiomis ir logiškomis išvadomis, nors vienas Dievas težino, kiek man tai kainavo.

Taigi metraščiai pasakoja: paskui esą Skirmantas valdė Naugarduką, o Lucko ir Pinsko kunigaikštis Mstislavas pradėjo karą su kunigaikščiu Skirmantu etc. Ir suprask iš to, mielas Skaitytojau, kad tas Mstislavas buvo ne šiaip koks kunigaikštis, o ankstesnis Kijevo kunigaikštystės monarchas, vardu Mstislavas Romanovičius, dalyvavęs aname nelemtame 1212 metų kare, kai totoriai tuose dykuose laukuose, pirma užsukę pas polovcus, [paskui] sumušė ir visų Rusios kunigaikščių kariuomenę. Tąkart jie sučiupo tą Mstislavą Romanovičių, Kijevo monarchą, ir drauge su juo kitą, Černigovo, kunigaikštį, kaip apie tai rašo *Dlugos[s]us* ir *Miechovius lib. 3. cap. 31. fol. 120.: Diffugientibus Polovciis acies Rutenorum dissiiciuntur, plurimaeque caede peracta bini duces, Msczislavus Romanovicz Kiioviensis, & Cirmieoviensis captivantur*¹⁷². Apie tą patį [rašo] ir *Cromerus lib. 7*. O kadangi minėtasis Mstislavas buvo totorių kalėjime, Vladimiras Riurikovičius (kaip liudija tas pats Dluogošas ir Miechovijus), pabėgęs po to pralaimėjimo, atžygiavo į Kijevą ir užėmė Kijevo kunigaikštystės sostą¹⁷³. Kai Mstislavas Romanovičius, po kelerių metų išėjęs iš kalėjimo, nebegalėjo atgauti savo Kijevo sosto, sutiko perimti iš Vladimiro Riurikovičiaus Voluinės kunigaikštystę, kurios sostinė tuo metu buvo Luckas, o prie jos dar ir Pinsko valstybę. O kadangi jam to buvo negana, nes juk anksčiau buvo monarchas, taigi jam dabar atidavė tai, kas ir šiaip jam priklausė, tas pats Vladimiras Romanovičius jį įkalbėjo, kad iš Skirmanto, Lietuvos ir Rusios Naugarduko kunigaikščio, paveržtų sau Naugarduką, Brestą, Melniką, Drohičiną, Gardiną ir

¹⁷² Polovcams išsilakstant, pakrinka rusų rikiuotė, o po to, kai daugelis buvo išžudyti, sučiumpami du kunigaikščiai, Mstislavas Romanovičius Kijevis ir Černigovo [kunigaikštis] (lot.).

¹⁷³ Pastaba parašėte: „Nes kijeviečiai manė, kad jų valdovas žuvo mūšyje; tą patį apsirikę rašo ir Vapovijus, ir Bielskis.“

kitas tėvonines Rusios pilis. Ir kai jis su kariuomene išsirengė į žygi prieš Skirmantą Mingailaitį, Naugarduko ir Panerio Lietuvos kunigaikštį, tada Skirmantas, suabejojęs savo jėgomis, per pasiuntinius paprašė Živinbudą¹⁷⁴ Dausprungaitį, didįjį Žemaitijos ir Užnerio kunigaikštį, skubios pagalbos smarkaus karo akivaizdoje, ir Živinbudas jam į pagalbą tuojau išsiuntė savo vyriausiąjį sūnų Kukovaitį su visomis žemaičių ir lietuvių karinėmis pajėgomis. Paskui Skirmantas suvienijo jėgas su Kukovaičiu Živinbudaičiu, ir jie patraukė prieš Mstislavą Romanovičių, kuris su [savo] voluiniečiais, pinskiečiais, kijeviečiais ties Brestu jau siaubė Naugarduko kunigaikštystės papilius. O kai abi kariuomenės susirėmė anoje Jaseldos upės pusėje, kunigaikštis Mstislavas tuoj susvyravo, pinskiečiai išsilakstė, kijeviečiai pagalbininkai irgi, voluiniečiai paskui juos, ir daugybė jų užmuštų liko gulėti mūšio lauke ir miškuose bei plačiuose laukuose, taip, kad ir pats kunigaikštis Mstislavas Romanovičius, praradęs visas savo pajėgas, su mažu karių būreliu vos ne vos pabėgo į Lucko pilį, ir šaukė rusai (kaip rašo metraštininkai), gailiai raudodami, kad bedieviai lietuviai žiauriai sumušė tokią didelę jų kariuomenę. O Skirmantas, galutinai įtvirtindamas pergalę, paėmė jam pasidavusius Pinską ir Turovą, Mstislavo kunigaikštystes. Taip tas, kuris nesitenkino savu ir troško svetimo gero, prarado ir savąjį. Tai įvyko 1220 metais nuo Kristaus gimimo. Dabar jau, mielas Skaitytojau, gali nebeabejoti dėl datų, laikų, karo priežasčių ir kunigaikštiškų šeimų asmenų genealogijos, – [visa tai] iš supainiotų metraščių mes pateikėme argumentuotai.

O po šios šlovingos pergalės Skirmantas, pagerbęs Kukovaitį įvairiomis dovanomis, išsiuntė [atgal] pas tėvą didžiai dėkodamas. Tačiau Kukovaitis, su didele šlove grįžęs į Žemaitiją, rado tėvą Živinbudą Dausprungaitį sunkiai sergantį, nes jau buvo taip smarkiai nukaršęs, kad po to greitai pasimirė, sulaukęs labai gilios senatvės. Kiek anksčiau mirė ir Pajauta, jo žmona, Kerniaus duktė, drauge su kuria jam atiteko Lietuvos kunigaikštystė, anuomet kaip tik likusi be valdovo, su sostine Kernave. Iš įgimtos meilės sūnus Kukovaitis amžinam jos

¹⁷⁴ Orig. sistemingai – *Zywi bund*.

atminimui pagonišku papročiu pastatė stabą prie Žaslių ežero. Tą stabą paprasti žmonės garbino kaip deivę, o, kai stabas supuvo, toje vietoje išaugo liepos, kurias lietuviai ir žemaičiai iki pat Jogailos laikų irgi garbino kaip dievus, dainuodami liaudiškas dainas apie Pajautą.

O čia, mielas Skaitytojau, turi sužinoti, kad dėl tos Pajautos vienas metraštininkas bjauriai suklydo, nurodydamas, kad ta Pajauta buvusi Kukovaičio duktė, o ji buvo jo motina, ir [dar] esą toji Pajauta po savo tėvo Kukovaičio mirties pastačiusi jam stabą ant vieno kalno prie Šventosios upės, – o juk klysta, nes ji prie tos upės tą stulpą pastatydino savo tėvui Kerniui. Su tuo sutinka visi kiti metraštininkai, kuriais tikėti dera labiau nei tuo vienu, nes jis [ir šiaip] keliose vietose aiškiai šlubavo ir mane (turiu prisipažinti) suklaidino, kai rengiau spaudai *Dorybės šauklį*. Taip pat [klaidų įvelta] ir *in eo libro, quem latine sub titulo descriptionis Sarmatiae Europaeae, de vitis regum Polonorum, ipsiusque Poloniae, Prussiae, Magni Ducatus Lituaniae, Russiae, Livoniae, Moschoviaeque ac Tartaricarum in hordas divisarum regionum descriptione, moribus, gentium deductione, principum gestis &c. anno 1573 exaravi, dum adhuc adolescens in Witebsca cuidam Italo cohortis pedestris praefecto familiariter adhaererem, ac Marte interdum respirante obscoena perosus ocia, ingenuis musis operam navarem*¹⁷⁵. Vis dėlto iš Dievo malonės dabar padėtis pasitaisė, nes iš įvairių vietų gavau keliolika kitų metraščių. Be to, *in evolvendis multotiesque enucleandis variis historicis assiduo duroque superato labore optatam historiae Lituaniae contigi metam. Omnia etenim conando & lente festinando docilis sol[[l]ertia vincit*¹⁷⁶.

¹⁷⁵ toje knygoje, pavadinimu *Europinės Sarmatijos aprašymas*, apie Lenkijos karalių gyvenimus, kurią 1573 m. lotyniškai priskrebenau ir pačios Lenkijos, [ir] Prūsijos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, Rusios, Livonijos, Moskovijos ir į ordas padalytų totorių gyvenamų kraštų aprašymų, [taip pat pasakojimų] apie papročius, genčių kilmę, kunigaikščių žygius ir t. t., [ir kurią aš], tuomet dar jaunuolis, Vitebske vienam italui, pėstininkų pulko vadui, buvau draugiškai paskolinęs; [tą] sunkų darbą buvau nudirbęs, Marsui kartkartėmis aprimstant, nekęsdamas nešvankių laisvalaikio leidimo būdų ir atsiduodamas igimtam pašaukimui (lot.).

¹⁷⁶ Vartydamas ir daug kartų nagrinėdamas įvairių istorikų darbus, įveikęs atkaklumo reikalaujantį ir sunkų darbą, pasiekiau išsvajotą tikslą – Lietuvos istoriją, [kokios ir norėjau]. Nes juk imlus protas, vis iš naujo mėgindamas ir lėtai skubėdamas, viską nugalai (lot.)

O jei kartais minėtose mano knygose¹⁷⁷ *de Sarmatia Europea*¹⁷⁸, kurias rašiau Vitebske (tai puikiai žino šviesiausiasis ir galingiausiasis ponas Stanislovas Pacas, Vitebsko vaivada etc.¹⁷⁹, ir visa tenykštė riterija), kam nors kas nors nepatiktų, tai malonėkite žinoti, kad tasai mano darbas *abortivum in immatura edenda prole passa est. Illius etenim nostri laboris, cuius testem Deum Opt[imum] Max[imum] contra conscientiam meam appello, fructu, per quendam Italum, & eundem peditum in Witebska praefectum, frustratus sum, qui quamvis ipse neprimis [sic!] quidem musarum fontibus labra admoverit, & prorsus literarum expers fuerit, praefati libri exemplar, ut populari satiaretur aura, sub nomine suo quibusdam verbis & sentiitiis (ut ipsius inventio inde appareret) facile immutatis, imprimendum dedit. Et sic nos non nobis*¹⁸⁰.

Taip ne sau jungą traukia jaučiai,
ne sau medų renka vargšės bitės,
ne sau paukštelis peri mielus vaikelius
ir avis ne sau augina vilną.
Ne sau obelis veda skanius vaisius,
ne pats dėl savęs žmogus užsiverčia darbus.
Mes rašėme, mes smarkiai dirbome,
kiti mūsų šlove pasidabino.
Taip varnelė apsitaisė povo plunksnomis
ir mano, vargšė, kad laimėjo lažybas,
tačiau iškart buvo matyti, kas kam nepriklauso,
[dabar] povas skleidžia savo [plunksnas], varna slepia veidą.

¹⁷⁷ T. y. veikale, suskirstytame į knygas.

¹⁷⁸ apie europinę Sarmatiją (lot.).

¹⁷⁹ Stanislovas Pacas (m. 1588) Vitebsko vaivada buvo 1566–1588 m.

¹⁸⁰ į spaudą buvo atiduotas prieš laiką, nesubrandintas. Nes juk to savo darbo (tebūnie Dievas, Geriausiasis ir Didžiausiasis, švarios mano sąžinės liudytojas) vaisiumi negaliu džiaugtis per vieną italą, tą patį Vitebsko pėstininkų vadą, kuris, nors pats prieš tai tikrai nebuvo nė lūpų prikišęs prie mūsų šaltinio ir apskritai nieko neišmanė apie rašytojo darbą, trokšdamas pasimėgauti žmonių palankumu, minėtosios knygos nuorašą, lengvai pakeitęs kažkuriuos žodžius bei sakinius (kad iš to matytųsi jo autorystė), savo vardu atidavė spausdinti. Ir taip išėjo, kad dirbome mes, bet ne sau (lot.).

Meistras sugeba apie savo amatą papasakoti,
o terliui visada tenka kampe kiūtoti.¹⁸¹

*Multa tulit puer sudavit & alsit, abstinuit Venere & Bacho [sic!],
qui Pitia [sic!] cantat*¹⁸²... Tai tik Jupiteriui, dievui, taip pavyko, kad
vos kartą trinktelėjo sau per galvą – ir žiū! – iš smegenų išsoko dukte,
mergelė Minerva, mokslų deivė. Bet mes – ne Jupiteriai, tenka ne
kartą sau kaktą patrankyti, jei nori ką pagimdyti iš smegenų. Vis
dėlto aš (duok, Dieve) neabejoju, kad *author fruetur debito, & plus-
quam iuste promerito honore*¹⁸³, kai *tempus veritatis parens eam ipsam
veritatem e tenebris in lucem educet*¹⁸⁴. O tas, kuris savinasi tai, prie ko
nedirbo ir kam neturi pakankamai *ingenium*¹⁸⁵, kai jo paklaus, kaip
reikia suprasti vieną ar kitą dalyką, *confudetur, & sic suo iudicio sorex
peribit*¹⁸⁶, &c. Bet tuo tarpu grįžtu prie savo pasakojimo.

Toliau tas pats metraštininkas tos Pajautos Kerniūtės vyrą nurodo
buvus kažkokį Girių, arba Giedrių¹⁸⁷, Deltuvos kunigaikštį, tačiau kiti
metraštininkai, nors ir tūkstantį jų sulygintum, nemini jokio kito Gie-
driaus, tik vienintelį – Romano, arba Romunto, sūnų iš Kentauro herbo
giminės, kunigaikščių Giedraičių¹⁸⁸ giminės pradininką. O jo broliai buvo
Narimantas, Daumantas, Traidenis ir Alšys¹⁸⁹. Apie tai bus kalbama toliau.

[...]

¹⁸¹ Šis eilėraštis – Strijkovskio variacija populiaria tema. Pasak literatūri-
nės legendos, kartą Antikos laikais vienas prastas poetas nusprendė pasisavinti
Vergilijaus eilėraščio, plitusiai anonimiais nuorašais, autorystę. Vergilijus, at-
sakydamas į tai, sukūrė eilėraštką, vadinamą *Sic vos, non vobis* – „Taigi [dirbate]
jūs, bet ne sau“. Pirmosios keturios Strijkovskio kūrinėlio eilutės yra laisvas to
lotyniško eilėraščio vertimas, toliau – sava kūryba.

¹⁸² Sunkią naštą nešė vaikinukas, prakaitavo ir žvarbo, susilaikė nuo Vene-
ros ir nuo Bakcho; [vaikinukas], kuris pitiškai [t. y. mūzų įkvėptas] gieda (lot.).
[Sakinio pradžia – Horacijaus eilutės parafrazė (*Ars poetica*, CCCCXII).

¹⁸³ autorius pasimėgaus pelnyta ir daugiau nei teisėtai užsidirbta garbe (lot.).

¹⁸⁴ laikas, teisybės tėvas, tą pačią teisybę iš patamsių ištrauks į dienos šviesą (lot.).

¹⁸⁵ gabumų (lot.).

¹⁸⁶ sutriks, ir taip kirstukas pražus dėl savo paties sprendimo, ir t. t. (lot.).
[Kirstuko švilpimą romėnai laikė blogu ženklų.]

¹⁸⁷ Orig. *Kirusa albo Giedrussa*.

¹⁸⁸ Orig. *Giedrockich*.

¹⁸⁹ Orig. *Narimunt / Dowmant / Troiden Holssa*.

[III ištrauka]

SENOVINĖ KRONIKA, SURASTA LIVONIJOJE,
RUMBORKO¹⁹⁰ PILIES BAŽNYČIOJE,
parašyta senovinėmis raidėmis paprasta lotynų kalba,
Prūsijos [kryžiuočių ordino] magistrui Vernerui iš Orzelno
dedikuota Petro Dusburgiečio, kryžiuočių ordino brolio ir kunigo,
1326 metais, Vytenio ir Gedimino valdymo Lietuvoje laikais;
joje pasakojama apie nuolatinis smarkius Prūsijos kryžiuočių
karus su žemaičiais ir lietuviais, kuriuos jis vadina letoviniais,
Lietuvos kunigaikščius – visur tik karaliais, o Lietuvą – karalyste.
Stropiai, sąžiningai ir teisingai iš paprastos lotynų kalbos į paprastą
lenkų kalbą išversta Motiejaus Strijkovskio Osostevicijaus.

SEPTINTOJI KNYGA, I SKYRIUS.

GARBIAUSIAJAM KRISTUJE PONUI,
PONUI MIKALOJUI PACUI,
iš Dievo malonės Kijevo vyskupui etc.,
taip pat šviesiausiems ir galingiausiems ponams,
ponui Stanislovui Pacui, Vitebsko vaivada, Suražo etc. seniūnui
ir šviesiausiajam ir galingiausiajam ponui, ponui Pauliui Pacui,
Mstislavlio vaivada, Ukmergės seniūnui etc.,
Ružankos¹⁹¹ ponams ir paveldėtojams etc.¹⁹²

[...]

Pamaniau, kad reikia kiek plačiau parašyti apie kryžiuočių atsiradimą ir atėjimą į šiuos kraštus, nes toliau visa mūsų kalba suksis apie jų kivirčius su lietuviais ir žemaičiais.

¹⁹⁰ Rumborku (iš vok. *Ronneburg*) lenkai vadino dab. Rauną Latvijoje.

¹⁹¹ Ružanka – Pacų rezidencija netoli miestelio, vadinto Pacų Ružanka (lenk. *Różanka Pacowska*; dab. Rožankos kaimas), Lydos paviete, 9 km nuo Ščiutino.

¹⁹² Dedicatai – Mikalojus Pacas (apie 1527–1585), Kijevo vyskupas nominatas (atsistatydino 1584), ir jo jaunesnieji broliai Vitebsko vaivada Stanislovas († 1588) bei Mstislavlio vaivada Paulius († 1595).

1188 metais nuo Viešpaties Kristaus gimimo, kai krikščionis Jeruzalės karalius Balduinas karaliavo Jeruzalėje ir Kipre, prieš jį sukilo Mahometo sektos saracėnai. Tie pagonys iš pilies ir miesto, kuris jų kalba vadinamas *Ptolemais*, o lotyniškai – Akona, o vokiečiai – *Akris*¹⁹³, netoli

Karmelio kalno ir Asero gentkartės žydų žemės, stovinčio prie Viduržemio jūros Sirijos pakraščio, rengė išpuolius į Šventąją žemę ir pridarydavo didžiausios žalos. Todėl karalius Balduinas paprašė popiežiaus, imperatoriaus ir kitų krikščionių valdovų pagalbos. Tuomet italai, longobardai ir venetai su kitais pasiuntė šešiasdešimt galerų, kuriose buvo penkiasdešimt tūkstančių vyrų, tinkamų kovai.

Iš Prancūzijos ir kitų krikščioniškų kraštų į šventąjį karą vandeniu ir sausuma patraukė daug kunigaikščių ir didikų, taip pat iš įvairių vokiečių žemės miestų susirinko penki šimtai piligrimų, kurie visi, sulipę į vieną laivą, atplaukė iki pat Ptolemaidės, arba Akonos, miesto. Krikščionys mėgino jį paimti ištisus metus, ir per šturmus labai daug jų nužudė arba sužeidė pagonių strėlės. O paskui krikščionys, palieę nuo visokeriopų nepriteklių ir vargų, kaip atsitinka šauktinių kariuomenėse, klajojo tai šen, tai ten, bet svetimoje žemėje negalėjo rasti nieko, kas būtų jų pagailėjęs, todėl daugelis jų išmirė badu ir nuo negydomų žaizdų. Tai matydami, vokiečiai, tarp kurių buvo aštuoni itin dievobaimingi svarbūs asmenys iš Liubeko ir iš Brėmeno, apimti gailesčio, tuoj iš savo laivo burių padarė palapinę, į kurią priimdami sergančius ir sužeistus krikščionis labai jais rūpinosi ir juos slaugė.

Paskui, kai krikščionys atkovojo iš saracėnų Akoną, 1190 metais vokiečiai mieste įsteigė Mergelės Marijos vardu pavadintą ligoninę. Savo ruožtu karalius Balduinas po to Jeruzalėje įkūrė antrą ligoninę tuo pačiu Mergelės Marijos vardu, skirtą negaluojuosiantiems riteriams, sužeistiems prie Akonos, o pirmasis magistras, vadovavęs abiem toms ligoninėms, buvo vokiečių kilmingasis, vardu Henrikas

¹⁹³ Kalbama apie Akros uostamiestį (dab. Šiaurės Izraelis).

Valpotas¹⁹⁴. Paskui, 1191 metais, Jeruzalės patriarchas Nazianzenas ir Jeruzalės karalius, taip pat Akonos vyskupas, dar – Šv. Jono ligoninės [brolijos] magistras ir Tamplierių namų magistras, ir daug kitų brolių iš abejų namų, ir daug Šventosios žemės didikų, visų pirma, Tiberiadės namų vadovas Radolfas¹⁹⁵ ir jo brolis Hugonas, ir Reinoldas, Sidono valdovas, ir valdovas Eimaras¹⁹⁶ iš Cezarėjos, ir Janas iš Hibelino, ir daugelis kitų iš Jeruzalės karalystės ir iš Vokietijos: Mainco arkivyskupas Konradas, kitas Konradas, Viurburgo [vyskupas], Volfgeris¹⁹⁷ – Pasaui¹⁹⁸ [vyskupas], Gardolfas – Halberštato ir Ceico vyskupas, Švabijos kunigaikštis Frydrichas, Reino pfalcgrafas ir Braunšveigo kunigaikštis Henrikas, Austrijos kunigaikštis Frydrichas ir Brabantas – Henrikas, kuris tuo metu buvo visos kariuomenės etmonas, Saksonijos pfalcgrafas ir Tiuringijos landgrafas Hermanas, Brandenburgas markgrafas Albrechtas¹⁹⁹, Romos imperijos maršalas Henrikas iš Kalendino, markgrafas Konradas iš Landsbergo ir Meiseno markgrafas Henrikas²⁰⁰, ir daugelis kitų kunigaikščių ir didikų pasiuntė popiežiui Celestinui (tačiau kita Prūsijos kronika liudija, kad Klemensui, trečiajam [popiežiui] tuo vardu) prašymą, kad jis patvirtintų jiems tą vienuoliją ir ligoninę. Popiežius jiems patvirtino tą Ligoninės ordiną ir suteikė jiems Jeruzalės Švenčiausiosios Mergelės Marijos ligoninės vokiečių namų brolių titulą, davė jiems ir herbą – juodą kryžių, ir labai daug atlaidų, o gyventi liepė pagal Šv. Augustino vienuolijos regulą.

¹⁹⁴ Originalo tekste ir paraštėje sistemingai – *Wapolt*. Minimasis asmuo – Heinrich Walpot von Bassenheim († 1200), pirmasis didysis Teutonų ordino magistras (nuo 1198).

¹⁹⁵ Orig. *Adolphus*. Lyginant su atitinkamomis teksto vietomis Petro Dusburgiečio *Prūsijos žemės kronikos* lietuviškojoje publikacijoje (Vilnius: Vaga, 1985; parengė, įvadą ir paaškinimus parašė, žemėlapi sudarė Romas Batūra, iš lotynų k. vertė Leonas Valkūnas), akivaizdu, kad kai kurių asmenvardžių, vietovardžių ir titulų Strijkovskis savo turėtame rankraštyje neįskaitė arba perskaitė klaidingai.

¹⁹⁶ Orig. *Cimarus*.

¹⁹⁷ Orig. *Wolgerius*.

¹⁹⁸ Orig. *Pagamenski*.

¹⁹⁹ Pastaba paraštėje: „Ne Prūsijos kunigaikštis, kitas tuo pačiu vardu.“

²⁰⁰ Turėtų būti Dytrichas (plg. Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemės kronika*, p. 66).

Paskui Jeruzalės patriarchas visus suminėtuosius Vokiečių namų brolius, patvirtintus popiežiaus, papuošė baltais apsiaustais su abiejose pusėse²⁰¹ pavaizduotu juodu kryžiumi, ir visi tos vienuolijos riteriai visada po to vilkėjo tokį drabužį. Iš pradžių jų – priėmusių tokį abitą – buvo septynetas brolių kunigų ir dvidešimt keturi pasauliečiai, kitaip tariant, bajorai nekunigai. Šiems buvo leista mišiose dalyvauti su šarvais ir prisijuosus kalaviją; nė vienas [iš jų] nesikirpo barzdos, o miegojo, pagal ordino įstatus, ant maišo, prikimšto šiaudų, tačiau tai jie netrukus pakeitė.

Antruoju tos Ligoninės magistrų po Henriko Valpoto 1200 [metais], valdant imperatoriui Pilypui Antrajam ir popiežiui Inocentui, buvo išrinktas Otonas Kerpenas²⁰², kilmingas vokiečių. Jis nuolankiai ir atlapa širdimi tarnavo broliams, o šeštaisiais metais užbaigė savo tarnystę; palaidotas Akonoje.

Trečiuoju magistrų 1206 metais buvo išrinktas Hermanas Bartas²⁰³ iš Holšteino; jis ketverius metus kiek įstengdamas šelpė vargalius. Palaidotas Akonoje.

Ketvirtuoju magistrų 1210 metais buvo išrinktas Hermanas iš Zalcos, Meiseno kilmingasis; jis valdė imperatorių Otono ir Frydricho Antrojo, taip pat popiežių Inocento Trečiojo, Honorijaus ir Grigaliaus IX laikais. Šis savo ordinui iš popiežiaus ir iš imperatoriaus Frydricho gavo labai svarbių privilegijų ir lengvatų. Mat kai popiežius su imperatoriumi buvo smarkiai įsitraukę į kenksmingą vidaus karą vienas prieš kitą, jis savo išmintimi ir išskirtiniu protu visą tą [konfliktą] tarp jų išsprendė ir nuslopino. Jam magistraujant, į vienuoliją įstojo Tiuringijos markgrafas Konradas. [Apskritai] jam pavaldžioje vienuolijoje iš viso buvo du tūkstančiai vokiečių kilmingųjų, riterių su kalaviju prie juostos, ir jis juos valdė ištisus 30 metų. Vis dėlto nelaimingo jo valdymo metu saracėnai išplėšė iš krikščionių rankų

²⁰¹ T. y. priekyje ir nugaroje.

²⁰² Orig. *Karpen*.

²⁰³ Orig. *Brand*.

Jeruzalę ir ją užvaldė. Tada, išvaryti iš Šventosios žemės, jie atėjo pas imperatorių ir pas popiežių, kad jiems kur nors duotų ir skirtų kokį konkretų kraštą, kuriame jie galėtų veikti pagal savo vienuolijos įstatus ir pašaukimą, kovodami prieš pagonis.

O tuo metu Mazovijos kunigaikštis Konradas, išvargintas dažnų pagonių prūsų antpuolių, išgirdęs apie tuos riterius, pasiuntė popiežiui ir imperatoriui Frydrichui [prašymą], kad juos atsiųstų į Prūsiją, užleisdamas jiems tam tikrą savo žemių plotą, kaip sužinosi toliau.

Bet pirmiau, 1160-aisiais Viešpaties metais (nors Livonijos kalendoriuje²⁰⁴ rašoma, kad 1111-aisiais), pirkliai iš Liubeko ir iš užjūrio kraštų buvo atsitiktinai vėjo priplakti prie Baltijos jūros įlankos kranto [ties ta vieta], kur dabar Dunamundas²⁰⁵, ir išvydo latvius (kurie, kaip jau sakiau, yra vienos giminės su lietuviais), paprastus, netašytus miškinius žmones. O kadangi tie vaško korius, iš kurių būdavo išspaudę medų, paprastai iššluodavo iš namų drauge su kitomis šiukšlėmis, tai vokiečiai, nemokamai laivus prisirinkę tokių „šiukšlių“, gaudavo neapsakomą pelną, ir vis daugiau jų pradėjo dažnai lankytis pas latvius, nemokamai pasiimdami jų korius, o medų, galvijus ir odas, kurių ten buvo apščiai, už bet kokius niekus iš jų, kaip iš laukinių, pirkdavo ar išmainydavo. Vėliau, 1200 metais nuo Kristaus gimimo, valdant imperatoriui Frydrichui, antrajam tuo vardu, ir popiežiui Inocentui Trečiajam, atsitiko taip, kad, drauge su tais pirkliais įlipęs į laivą, Livonijoje apsilankė toks Meinhardas, kunigas iš Liubeko, šventos gyvenenos vyras. Jis ten tik su vienu tarnu tarp paprastų žmonių išgyveno ištisus metus, su jais bendraudamas nepastebimai išmoko kalbą, [paskui] pasistatė koplyčią ir, jau pažindamas [tuos] žmones bei mokėdamas su jais elgtis, pradėjo jiems diegti tikėjimą ir aiškinti dvasinius dalykus, ir po truputį traukti juos nuo tuščių stabmeldiškių prietarų krikščionybės priėmimo link. Matyt, Viešpats Dievas

²⁰⁴ Turimi galvoje vadinamieji Roneburgo (Rumborko) analai; šiuo metu jų tekstas žinomas tik iš Strijkovskio *Kronikoje* (7 kn., 6 sk.) pateikto vertimo.

²⁰⁵ Žr. 155 išnašą.

palaimino dievobaimingas to žmogaus pastangas, nes nemažai jų savu noru priėmė pažintą tiesos mokymą, o kadangi tokių nuolat daugėjo ir anos laukinės tautos širdys užsidegė tos naujovės – nežinomo tikėjimo – troškimu, jie pastatė bažnyčią, kurios senovines *ruinas*²⁰⁶, arba liekanas, pats esu matęs per mylią nuo Rygos²⁰⁷. Kadangi į Livoniją kasdien atvykdavo vis daugiau vokiečių pirklių bei kunigų, jie įkūrė sau sodybą [toje vietoje], kur dabar Kirchholmas²⁰⁸, Dauguvos saloje, o bėgant laikui Meinhardas buvo išrinktas Livonijos vyskupu ir įšventintas Brėmeno arkivyskupo; [tai įvyko] 1205 metais. O paskui vokiečiai pradėjo statyti Rygos miestą; ten prie parapiinės bažnyčios ant to Meinhardo kapo aš mačiau užrašą: *Hic iacent infossa Meinhardi praesulis ossa*²⁰⁹. Po jo Livonijos arkivyskupu buvo išrinktas toks Bertoldas iš cistersų vienuolijos, abatas iš Brėmeno; [jo išrinkimą] patvirtino Brėmeno arkivyskupas. Tas irgi sėjo Dievo žodį, gaudamas nemenką derlių. O kai sumokėjo skolą mirčiais, į jo arkivyskupo sostą įžengė kitas tuo pačiu Bertoldo vardu. Tik to antrojo Bertoldo (tiesa, *Cromerus*, *Miechovius* ir Dlugošas jį vadina ne Bertoldu, o Albertu) laikais kvaili latviai pagaliau apsižiūrėjo, kad vis daugiau vokiečių lipa jiems ant sprando ir statosi tvirtoves, todėl, pametę ką tik priimtą krikščionių tikėjimą, į pagalbą pasikvietė kaimynus lietuvius ir pradėjo rengti nuolatinius karo žygius prieš vokiečius, ir nedaug trūko, kad būtų juos iš savo žemių išstūmę. Tačiau minėtasis Rygos arkivyskupas Bertoldas po vokiečių kraštus išsiuntinėjo kvietimą, telkdamas brolių kryžiuočių vienuoliją, pasivadinusią Kristaus riteriais. Iš pradžių, kai jų atžygiavo keli tūkstančiai, jis iš jų tarpo išrinko pirmąjį magistrą Folkviną²¹⁰, suteikęs jam pragyvenimui trečdalį Rygos arkivyskupystės pajamų. Ant jų apsiaustų buvo pavaizduotas raudonas kalavijas su

²⁰⁶ griuvėsius (lot.).

²⁰⁷ Pastaba parašėte: „Tos bažnyčios liekanos yra už dviejų mylių nuo Rygos, [važiuojant] Kirchholmo link.“

²⁰⁸ Dab. Salaspilis Latvijoje. Pastaba parašėte: „[Turimas galvoje] Kirchholmas, kur stovi bažnyčia, ne pilis.“

²⁰⁹ „Čia guli užkasti vyskupo Meinhardo kaulai.“ (lot.)

²¹⁰ Orig. *Volkwinusa*.

kryžiumi, todėl jie ėmė pasirašinėti *Fratres ensiferos*, tai yra, „kalavijų nešiojantys broliai“. Su jais arkivyskupas narsiai atremdavo pagonis ir arti viena kitos statė pilis, kaip ir dabar matome, kol gerai įsitvirtino. O paskui jis sumanė drauge su svetimais riteriais, kurie, vedami pamaldumo, buvo atvykę iš Vokietijos ir prie jo prisijungę, kariauti su maištaujančiais krikščionių tikėjimo priešais, pagonimis lietuviais ir latviais (kaip rašo *Tilmanus Bredenbach*²¹¹). Bet kai prasidėjo kautynės, jis, raitas ant kietasnukio²¹² žirgo, įlėkė į priešų kariuomenės vidurį ir buvo užmuštas, užkapotas pagonių kardais. Tačiau kiti kronikininkai liudija, kad taip atsitiko pirmajam magistrui Folkvinui. Apie tai dar kalbėsime.

Paskui, 1218 [metais], pagonys prūsai, [drauge] su lietuviais įsibrovę į Kulmo žemę, priklausančią Mazovijos kunigaikščiui Konradui, ją visą paėmė savo valdžion ir, vėl įsiveržę į Mazoviją, ją skersai išilgai nusiaubė kalaviju ir ugnimi, taip, kad net Plocką, Mazovijos sostinę, sudegino drauge su pilimi ir bažnyčia. Todėl kunigaikštis Konradas, negalėdamas pats atremti prūsų ir lietuvių, patartas cistersų vienuolio Kristijono, pasikvietė kovai su pagonimis kryžiuočius iš įvairių kraštų; jų vadovai buvo Silezijos kunigaikštis Henrikas ir Vroclavo bei Liubeko vyskupas, o [jų gretose] daug kitų lenkų bajorų. Tada, jų padedamas, Mazovijos kunigaikštis Konradas atėmė iš pagonių Chelmo, arba Kulmo, ir Liubavos žemę, ir minėtąjį vienuolį Kristijoną padarė pirmuoju [to krašto] vyskupu, idant verstų pagonis į krikščionių tikėjimą. [Konradas] jam ir jo įpėdiniams skyrė dalį Kulmo žemės, kurioje buvo šios pilys: Grudziondzas, Vapskas, Koprivna, Vilichas, Kelnas, Ruchas, Radzinas, Turnas, Pinau, Plochovas, – su visais kaimais ir palivarkais; be to, dar pridėjo šimtą kaimų su teise valdyti amžinai. Be to, vienas Plocko vyskupas jam dovanojo Torunę ir Pempuvą su visais tų valsčių kaimais, visoms ir bažnytinėmis, ir pasau-

²¹¹ Tilmanus Bredenbach (Tilmanus, Tilman(n)us Bredenbachius, 1526–1587) – vokiečių teologas, Antverpeno kanauninkas, uolus kontrreformacijos šalininkas, parašęs poleminių teologinių veikalų.

²¹² T. y. sunkiai valdomo, neklausančio žąslų.

lietinėmis teisėmis bei dešimtinėmis. Tai buvo atlikta Lovičiuje 1222 Viešpaties metais. Tačiau tie kryžiuočiai vis dėlto neįstengė atremti pagonių prūsų ir lietuvių. Todėl 1227 Viešpaties metais Mazovijos kunigaikštis Konradas su Kulmo vyskupu Kristijonu, kreipėsi į Rygos arkivyskupą Albrechtą, pasikvietė iš Livonijos Raudonojo kalavijo su kryžiumi brolius, kuriems pragyvenimui skyrė Dobrynės žemę, su sąlyga, kad būtų nuolat pasiruošę kautis su pagonimis prūsais. Tačiau per vieną mėšį, kuris truko dvi dienas, prūsai su lietuviais juos sumušė ir išgalabijo taip, kad tik penki vyresnieji broliai pabėgo. Numoję ranka į Dobrynę, jie grįžo į Livoniją prie ramesnio gyvenimo. Pas-
kui, prūsams ir lietuviams nuolat puldinėjant ir siaubiant Mazoviją, kunigaikštis Konradas, suabejojęs savo jėgomis, visuotiniame seime su vyskupu Kristijonu susitarė iš Romos pasikviesti Vokiečių namų brolius kryžiuočius, Kristaus riterius, turinčius Mergelės Marijos titula-
lą, vilkinčius baltais apsiaustais su juodu kryžiumi, saracėnų neseniai išstremtus iš Sirijos. Žadėjo jiems skirti visą Kulmo žemę ir viską, kas yra tarp Vyslos, Mokros ir Drvencos upių, su keliomis sąlygomis: kad jie nepaliaujamai iš visų jėgų kariaus su pagonimis prūsais ir lietuviais, o kai juos sutramdys ir nugalės, kad grąžintų Kulmo žemę. O visas žemes, kurias tik jiems pavyktų atimti iš pagonių, kad dalintųsi po lygiai su Mazovijos kunigaikščiu ir jo įpėdiniais, prižiūrint gerbia-
miems žmonėms. Taip pat kad nesigriebtų jokio smurto prieš lenkus ir nedarytų jiems jokios žalos, ir nepadėtų jų priešams nei patarimais, nei karinėms pajėgomis, bet [patys] būtų pasirengę jiems padėti bet kokiame žygyje prieš pagonis. O jeigu kurios nors iš tų sąlygų nesilaikytų, būsią apkaltinti ir iš jų būsią atimtos visos paskirtosios valdos. Toks buvo priimtas susitarimas tarp Mazovijos kunigaikščio Konrado ir minėtųjų brolių kryžiuočių, kurių magistras tuo metu buvo Hermanas iš Zalcos. Tam pritarė ir tai patvirtino taip pat Romos popiežius Grigalius Devintasis. To sprendimo liudytojos yra senosios knygos, parašytos vokiečių kalba, laikomos Liubavos pilyje. Jiems kunigaikštis Konradas taip pat skyrė Dobrynės žemę ir Nešavos pilį

Kulmo žemėje, o Plocko vyskupas Gedeonas savo ruožtu perleido jiems iš savo vyskupystės kai kurias dešimtines ir kaimą su didele sala.

Tą sprendimą kryžiuočiai slėpė, tačiau uoliai saugojo, o [visiems] rodė imperatoriaus Frydricho Aukso bulę su [jiems suteikta] privilegija, kuria jis patvirtino jiems Kulmo ir Pamaro žemės skyrimą, nors Konradas niekada jiems nebuvo jų atidavęs. Dėl to Frydricho Antrojo patvirtinimas (vėliau tapęs didelių karų tarp Ordino ir lenkų priežastimi) nedaug tebuvo vertas, nes [imperatorius] neturėjo galios dalyti tas valdas.

Taigi septyni svarbesnieji kryžiuočiai, arba komtūrai, vadovaujantys dviem tūkstančiams Vokiečių namų kareivių, su [savo] kunigaikščiu Konradu, Landsbergo ir Tiuringijos landgrafu, kurį Hermanas iš Zalcos, išvykdamas į Romą, buvo paskyręs jų magistru, pirmiausia įsikūrė Dobrynės žemėje, apsiėmę Mazovijos gyventojus ir lenkus ginti nuo prūsų.

Paskui, 1231 metais, jie prie Vyslos Kulmo žemėje pastatė pirmąją pilį, kurią pagal žodį, vokiškai reiškiantį paukščių giedojimą, pavadino Fogelgezangu, ir iš tos pilies jie su mozūrais, padedami vokiečių, kurie savo noru atvykdavo į šventąjį karą, priešinosi pagonims prūsams ir lietuviams, ir pradėjo dažnai rengti išpuolius į jų žemes ir valsčius. Paskui per trumpą laiką jie pasistatė ir sienomis apsupo Torunę, Rizenburgą ir daug kitų pilių su miesteliais.

Savo ruožtu prūsai irgi pasistatė dvi pilies kovai su kryžiuočiais, – vieną prie Vyslos, aukščiau Torunės, ją pavadino Rogovu, kitą prie pat Torunės, toje vietoje, kur dabar stovi Kulmos vyskupo katedrinė bažnyčia.

Savo ruožtu Pipinas, krikščionis [*sic!*] Prūsijos kunigaikštis²¹³, neeilinis žmogžudys, pasistatė trečią tvirtovę, prie ežero, kurį iki šiol vadina Pipino ežeru. Tačiau visas tas pagonių pilis kryžiuočiai per trumpą laiką paėmė, o sučiupę kunigaikštį Pipiną, perrėžė jam pilvą ir, vieną žarną pririšę prie medžio, jį tol vedžiojo aplinkui, kol visi jo viduriai, ištraukti lauk, aplink [tą medį] apsvyniojo.

²¹³ Pastaba parašėte: „Pipinas, pagonis prūsų kunigaikštis.“

Paskui, 1234 Viešpaties metais, Prūsijos kryžiuočiai, kad galėtų geriau atremti pagonis prūsus ir lietuvius, sutvirtino savo pajėgas iš abiejų pusių – sudarė amžiną lygą ir uniją su Livonijos vienuoliais riteriais ir jų magistru Folkvinu, ir leido jiems naudoti savąjį herbą, kad abu ordinai vilkėtų baltais apsiaustais su juodu kryžiumi. Tik iškelė sąlygą, kad Livonijos magistras su savo ordinu būtų pavaldus Prūsijos magistrui ir būtų pasirengęs bet kokiam [bendram] karo žygiui. Tą jų susivienijimą popiežius Grigalius Devintasis patvirtino privilegija su Aukso bule.

Taip sustiprėję dėl tarpusavio pagalbos, remiami [Šventosios Romos] imperijos kunigaikščių, jie dažnai rengė išpuolius į Žemaitiją ir Lietuvą.

APIE LIETUVOS KARĄ KURŠE,
pagal Petro Dusburgiečio istoriją,
ir apie tai, kaip kryžiuočiai buvo
smarkiai sumušti 1260 metais

[SEPTINTOJI KNYGA], II SKYRIUS

Ordino broliai kryžiuočiai iš Livonijos ir Prūsijos žemių, gavę pastiprinimą iš Danijos karaliaus, su didele kariuomene patraukė į pagalbą saviškiams kryžiuočiams, lietuvių apgultiems Šv. Jurgio pilyje Kurše, norėdami juos apginti ir papildyti jų atsargas. O tuo metu atėjo žinia, kad visai netoliese keturių tūkstančių lietuvių kariuomenė varosi iš Kuršo belaisvius ir siaubia valsčius. Kuršiai tuojau pažadėjo kryžiuočiams pagalbą bendrose kautynėse su lietuviais, jeigu tik tie sugrąžinsią jų žmonas ir vaikus, lietuvių paimtus į nelaisvę. Prūsijos ir Livonijos kryžiuočiai jiems iš karto atsakė, kad to būti negali, esą, „pagal įprastinę karo teisę, jeigu mes nugalėsime, mums ir turi atitekti visas laimikis ir belaisviai, arba ką kas pasigriebs“²¹⁴. Toks

²¹⁴ Pastaba parašėte: „Beprotybė: susikivirčio besidalydami tai, ko dar neturėjo.“

atsakymas kuršius taip įžeidė, kad jie nusprendė verčiau padėti lietuviams kautis su kryžiuočiais. [Tame mūšyje] šv. Margaritos dieną lietuviai nukovė labai daug krikščionių, [tarp jų] ir Livonijos magistrą Burchardą, ir Prūsijos maršalą Henriką Botelį, o drauge su jais šimtą penkiasdešimt svarbesniųjų Kryžiuočių ordino brolių ir komturų, o paprasta kariuomenė buvo sumušta taip (tai liudija paties Dusburgiečio žodžiai), *quod tres vel quatuor hostes centum Christianos & cum magna verecundia fugarent*, – „kad trys ar keturi priešininkai lietuviai [kiekvienas] užmušė po šimtą vokiečių ir gėdingai juos vaikė“. Ten pat tas kryžiuotis, skųsdamasis lietuviais, rašo: *Ecce quomodo confortati sunt inimici nostri. &c.*, – „Štai kaip sustiprėję yra mūsų priešai. Ten jiems atiteko daugybė grobio, žirgų, šarvų ir ginklų, kuriuos jie išlupo iš rankų tūkstančiams užmuštų krikščionių, o dabar giriasi savo šaunumu. Sunaikink, Viešpatie, jų galią ir išsklaidyk juos, kad suprastų, jog ne kas kitas už mus kovoja, tik Tu pats, Dieve mūsų.“ Ten pat jis rašo su anų laikų naivumu, *quod eventus huius belli*, – kad to nelaimingo karo baigtis buvo naktį prieš tai išpranašauta ir atskleista vienam kryžiuočiu, Hermanui Saracėnui; jam pasirodžiusi Mergelė Marija ir tarusi: *Hermane, ego ad convivium filii mei invito*, – „Hermanai, aš tave kviečiu vakarienės pas savo sūnų.“ Ten pat jis rašo, kad tą balsą girdėjusi viena vienuolė, Prūsijos magistro Konrado sesuo, ir vienas paprastas valstietis. Tame mūšyje atsitikę, kad kai vienas pagonių pulkas mėgino sprukti, tada toks Gerardas, Saksonijos bajoras, vienam bėgančiam kuršiui ar žemaičiui vienu kardo kirčiu nušniojo galvą, o jis, taip pakirstas, ne iš karto parkrito, o dar kurį laiką su sprunkančiais bendražygiais toliau bėgo ta pačia kryptimi be galvos ir tik paskui nuvirto²¹⁵. Kryžiuočiai labai tuo stebėjosi, mat tokio dalyko niekad nebuvo matę. Tą patį kartą tame krikščionių skerdynių lauke vienas lietuvis rado įtemptą arbaletą, užsikabino ant kaklo ir knebinėdamas netyčia paspaudė nuleidiklį, tai tempė jam iš karto nukirto galvą.

²¹⁵ Pastaba parašėte: „Tai ne mano liudijimas, tikėk, jeigu nori.“

Po to mūšio iš kryžiuočių valdžios išsiveržė sembai, gyvenę toje žemėje, kur dabar svarbiausias miestas Karaliaučius. Jie grįžo prie ankstesnio pagoniško paklydimo ir savo kunigaikščiu išsirinko tokį Glandą. Kiti prūsai, gyvenę Varmės žemėje, taip pat išsirinko kunigaikštį – Glapą, pagudėnai – Auktumą²¹⁶, bartai – Divaną, tą pat [padarė] ir kitos prūsų žemės, ir šioje apostazėje, atsimetę nuo krikščionių tikėjimo, jie gyveno penkiolika metų, nuolat rengdami didelius karus su Prūsijos kryžiuočiais.

Tais pačiais metais žemaičiai paėmė į nelaisvę vieną Vokiečių namų kunigą kryžiuotį, kuris buvo pasiūstas jų krikštyti, ir suspaudę jam kaklą tarp dviejų lentų tol smaugė, kol jis numirė. O 1264 metais prūsai pagonys, žemaičiai ir lietuviai su didele kariuomene įsiveržė į Sembos žemę. Ten lietuviai su vienu padargu, kuriuo imamos pilys, – arba patranka (jis²¹⁷ rašo *cum una machina*), arba taranu, – ėmė Vėluvos miestą²¹⁸, šešias dienas daužė mūrą, tačiau kryžiuotis Henrikas Tupadelis²¹⁹, arbaletininkų vadas, daug jų išmušė ir kelis kartus užgesino ugnį, kurią lietuviai buvo pakišę, stengdamiesi į miestą prasikasti po sienomis. Tas pats Tupadelis vieną žymų lietuvių kapitoną, arba etmoną, nušovė strėle iš arbaletos ir sužeidė kitą viršininką, kuris prižiūrėjo patrankas ar gal taranus. Taigi pagonims teko atsitraukti.

Bet vis dėlto lietuviai pagonys, surengę naujas kautynes, užmušė magistrą Helmerichą ir didįjį maršalą Frydrichą, ir keturiasdešimt brolių kryžiuočių iš Liubavos žemės, neskaitant paprastų kareivių, ir sutriuškino didžiulę krikščionių kariuomenę. O vienas pamaldus žmogus, kaip rašo tas pats Dusburgietis (tikėdamas senoviniais prietarais), tą naktį regėjo užmuštuosius kryžiuočius, kurie, [švytėdami] it degančios žvakės, žengė į dangų. Paskui, 1265 metais, Braunšveigo

²¹⁶ Orig. *Autuma*.

²¹⁷ T. y. Petras Dusburgietis.

²¹⁸ Pastaba parašėte: „Tas mūrinis miestas stovi palei Priegliaus upę, už septynių mylių nuo Karaliaučiaus; aš ten lankydamasis 1580 metais mačiau senus lietuvių apkasus ir supiltą kalvą. Pilis ir dabar prie to miesto tuščia stovi.“

²¹⁹ Orig. *Tupodel*.

kunigaikštis ir Tiuringijos landgrafas su didelėmis vokiečių riterijos pajėgomis atžygiavo į Prūsiją pagelbėti kryžiuočiams, o po jų, 1266 metais, į Prūsiją kovoti su pagonimis lietuviais bei žemaičiais atžygiavo Moravijos markgrafas Otonas su savo tikru sūnumi ir čekų bei moravų kariuomene. O paskui, 1268 metais, į Prūsiją su dideliais būriais ginkluotų čekų, lenkų, sileziečių ir vokiečių kautis su lietuviais ir žemaičiais atvyko Čekijos karalius Otokaras. Tačiau dėl šiltos žiemos ir didelių potvynių jie negalėjo kariauti su pagonimis, todėl grįžo namo.

Paskui pagonys nadruviai, kurių gyvenamas kraštas buvo Prūsijoje, nugalėti kryžiuočių, persikėlė į savo giminaičių lietuvių žemes. O pagonys skalviai, kurių žemė irgi buvo Prūsijoje, prie pat Žemaitijos, netoli Ragainės turėjo savo pilį, kurioje (prieš Vokiečių ordinui atėinant į Prūsiją) juos buvo apgulę rusai ir ištisus šešiasdešimt metų mėgino paimti. Vėliau nusiplūkę rusai apgultuosius klausė, ką gi jie visą tą laiką valgė, o tie pasakė, esą „vidury pilies turime dvidešimties sieksnių skersmens tvenkinį, iš kurio gauname pakankamai žuvų“²²⁰; tai išgirdę rusai nutraukė apsiaustį. Toje pat vietoje tas Dusburgietis rašo: *Ecce mirum etc.*, – „Koks keistas dalykas: anais laikais, kai toje pilyje gyveno netikėliai, tame tvenkinyje buvo gausu žuvies, o dabar, kai pilyje gyvena krikščionys, jame tik varlės veisiasi; tačiau neprikaištingi yra Dievo sprendimai ir nežinomi Jo keliai.“

Tuo metu skalvių seniūnai Stinigitas ir Sarkis²²¹ iš Žemaičių žemės užmušė vieną brolių kryžiuotį ir tris ginkluotus vokiečius, o kai Sarkis vienam iš jų kardu nukirto ranką, jį patį užmušė kitas. Tuo pat metu skalvių, kurie priklausė tai pačiai tautai, kaip ir žemaičiai, seniūnai Surbantas, Svisdeta, Surdeta²²², nugalėti brolių kryžiuočių, persikėlė į Lietuvą, o paskui savo vadus, kurie ir vadovavo tam karui, [tą padarė] ir paprasti žmonės. Tuo pat metu žemaičiai pagudėnai sučiupo Elbingo komtūrą ir Helvigą iš Goldbacho, Kristburgo komtūrą, su jų

²²⁰ Pastaba parašėte: „Kaip tik taip ir dabar yra pas mus Žemaitijoje.“

²²¹ Orig. *Stiragota y Sareczka*.

²²² Orig. *Surbanta / Swizdeta / Surdeta*. Pastaba parašėte: „Senosios žemaičių pavardės.“

bendražygiais, tačiau kažkoks lietuvių bajoras, vardu Povyda²²³, išvadavo juos iš kalėjimo. Paskui Prūsijos [ordino] magistras Konradas iš Tyrbergo ir visi kryžiuočiai nukariavo Pagudės žemę, o pagudėnai, nuolat kryžiuočių varginti, persikėlė į Lietuvą ir apsigyveno vienoje žemėje prie Gartino pilies (matyt, jis²²⁴ norėjo pasakyti „Gardino“), o pagudėnų žemę, esančią prie Žemaitijos, kryžiuočiai nusiaubė ir pavertė dykra. Čia [ypač] aiškiai matyti, kad visi prūsai pagonys priklausė tai pačiai tautai, kaip ir lietuviai su žemaičiais, nes nuo vokiečių smurto pirma nadruviai²²⁵, paskui skalviai ir pagudėnai kraustėsi pas lietuvius, kaip pas brolius. O sūduviai, susivieniję su žemaičiais, nusiaubė Kulmo žemę Prūsijoje ir išžudė daugybę krikščionių. Paskui Prūsijos magistras jų išpuolių pažaboti pasiuntė brolių Hermaną, Šėnenbergo žemės komturą, kare patyrusį vyrą, kuris narsiai davė jiems atkirtį ir sumušė juos, neturėdamas didelės kariuomenės.

Tačiau žemaičių seniūnas Skomantas²²⁶ su keturių tūkstančių savo žmonių kariuomene ir su daugybe Lietuvos karių Vienuolikos tūkstančių mergelių [kankinių] dieną surengė galingą žygį į Kulmo žemę, o ten jie įvairiai atkeršijo už savo bendrą žūtį ir apgulė pilį, vadinamą Plovista, prie Osos upės, ir būty ją sugriovė, tačiau abi pusės taip susitarė, kad apgultieji, kurie buvo pilyje, duos jiems du kelius žinančius vyrus, kurie jų kariuomenę pervestų per krikščionių [teritorijos] sieną. O paskui žemaičiai ir lietuviai ėmė Lypos ir Rudino pilies, šturmavo net Velzaco pilį ir padegė jos papilį, arba posadą. Iš ten pasitraukę, jie per dvi dienas paėmė gerai apsaugotą Turnico pilį. O Šv. Klemento²²⁷ pilį sudegino, [pirma] joje išžudė šimtą krikščionių

²²³ Orig. *Povidos*.

²²⁴ T. y. Petras Dusburgietis.

²²⁵ Pastaba parašėte: „Šie gyveno miškuose [tose vietovėse], kur dabar Augustavas, Virbalis ir Raigardas.“

²²⁶ Orig. *Stumanus*.

²²⁷ Petro Dusburgiečio *Kronikos* lietuviško leidimo trečiosios dalies 192 skyriaus 8 paaiškinime nurodyta, kad lotyniškame originale ši pilis vadinama tiesiog *castrum Clementis*; dabar ta vietovė vadinasi *Plemieta* (žr. Romas Batūra, „Paaiškinimai“, in: Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemės kronika*, p. 407).

vyrų, neskaitant jų žmonių ir vaikų. Paskui sugriovė ir pelenais pavertė Graudingo²²⁸, Marienverderio²²⁹, Santyro²³⁰, Kristburgo pilis ir posadas, ir su nesuskaičiuojama daugybe belaisvių ir gausiu įvairiausių dalykų laimikiu grįžo į savo žemę.

[...]

²²⁸ Orig. *Grudecz* (dab. Grudziondzas Lenkijoje).

²²⁹ Orig. *wyspę Panny Mariey*.

²³⁰ Orig. *Satirin*.